

Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Cluster Sociaal-Agogisch Werk

Academiejaar 2021-2022

Horen, zien en zwijgen

**Een bachelorproef over kinderen die getuige zijn van
partnergeweld**

Bachelorproef aangeboden door

Femke Van Hese

tot het behalen van de graad van

Bachelor in Gezinswetenschappen

**Bachelorproef
Professionele Opleidingen
Cluster Sociaal-Agogisch Werk**

Academiejaar 2021-2022

Horen, zien en zwijgen

**Een bachelorproef over kinderen die getuige zijn van
partnergeweld**

Bachelorproef aangeboden door

Femke Van Hese

tot het behalen van de graad van

Bachelor in Gezinswetenschappen

Voorwoord

Deze bachelorproef is het eindstuk van mijn traject in de opleiding Gezinswetenschappen. De afgelopen jaren heb ik de kans gehad om enorm veel zaken bij te leren. Ik kreeg niet alleen theoretische inzichten over ons werkveld, maar de opleiding heeft me ook geleerd om nog beter naar mezelf te kijken. Dit heeft me gemaakt tot de persoon die ik vandaag ben.

Zodra ik in het hoger onderwijs stapte, had ik een bepaalde affiniteit met alles wat met het justitiële te maken had. Een job als hulpverlener binnen een justitiehuis of de politie, dat waren echt dé droomjobs. Het moment dat ik de kans kreeg om mijn stage in het derde jaar in het domein Justitie te doen binnen de organisatie Groep INTRO voelde ik me dan ook vereerd. Ik leerde de verschillende thema's kennen en al snel was er één thema dat er voor mij bovenuit sprong: intrafamiliaal geweld. Dit voelde als een huwelijk tussen het praktijkveld en de theorie vanuit de opleiding. Mijn eerste vorming voor plegers van delicten intrafamiliaal geweld gaf mij bijgevolg enorme voldoening. Die samensmelting tussen mijn eigen opleiding en het werkveld waarin ik actief was wou ik ook meenemen in deze bachelorproef. Vandaar de keuze voor dit onderwerp.

Het realiseren van deze bachelorproef en het afmaken van dit laatste jaar in de opleiding was me niet alleen gelukt. Daarom wil ik ook enkele mensen benoemen die een belangrijke rol hebben gehad in dit proces.

Ten eerste zou ik graag mijn bachelorproefbegeleider Younasse Assarrakh bedanken voor het steeds klaar staan bij elke vraag of bezorgdheid. Alstweede zou ik graag praktijkbegeleider Leen De Clercq bedanken voor de steun, ook als het niet zo goed liep. Ook kan ik mijn mentor Diederik De Vos niet vergeten, zonder zijn steun was ik niet de gezinswetenschapper en hulpverlener die ik vandaag ben. Graag zou ik ook de verschillende teams willen bedanken waar ik de kans kreeg om bij te leren tijdens mijn stageperiode dit afgelopen academiejaar. Bij jullie kon ik steeds terecht met elke vraag en elke bezorgdheid. Jullie zijn stuk voor stuk toppers. Ten slotte wil ik graag mijn beste vriendin Mariska, mijn partner Yorick en mijn mama bedanken. Zonder jullie stond ik nergens.

Ik wens u veel leesplezier.

Femke Van Hese

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Fase 1: Probleemsituering, probleemverkenning en veranderingsdoel	8
1.1 Probleemstelling	8
1.2 Vraagstelling	9
1.3 Uitgebreide casus	10
1.3.1 Het kader rond de gedragstrainingen	10
1.3.2 Het verloop van een traject binnen de module IFG.....	12
1.3.3 De link tussen deze casus en de opleiding Gezinswetenschappen	13
1.4 Veranderingsdoel	13
Fase 2: Theoretische analyse vanuit drie invalshoeken.....	15
2.1 Ontwikkeling van het kind en de ouder-kind relatie in tijden van partnergeweld	15
2.1.1 Inleiding	15
2.1.2 Deel 1: De ontwikkeling van gehechtheid	15
2.1.3 Deel 2: Gevolgen voor de sociale, emotionele en psychische ontwikkeling	18
2.1.4 Toepassing op de casus	21
2.1.5 Kritische bedenking.....	21
2.1.6 Besluit.....	22
2.2 Het gezin als cruciale factor bij partnergeweld	23
2.2.1 Inleiding	23
2.2.2 Een gezin is dynamisch van aard	23
2.2.3 De verschillende gezichten van partnergeweld	23
2.2.4 Partnergeweld in de gezinscontext.....	27
2.2.5 Toepassing op de casus	31
2.2.6 Kritische bedenking.....	32
2.2.7 Besluit.....	32
2.3 Als ze later groot zijn – wat voor volwassenen worden de kinderen die getuige waren van partnergeweld?.....	34
2.3.1 Inleiding	34
2.3.2 Hoe het kind de hechting meedraagt naar de volwassenheid.....	34

2.3.3	Een kindertijd gevuld met partnergeweld, wat zien we daar nog van in de volwassenheid?	36
2.3.4	Intergenerationele overdracht.....	38
2.3.5	Kunnen we deze gevolgen tegen houden? Kunnen we de cirkel doorbreken?.....	40
2.3.6	Toepassing op de casus	42
2.3.7	Kritische bemerking.....	42
2.3.8	Besluit.....	43
Fase 3: Drie veranderingsgerichte strategieën		44
3.1	Inleiding.....	44
3.2	Veranderingsdoelen op microniveau.....	44
3.2.1	Korte termijn.....	44
3.2.2	Middellange termijn.....	45
3.2.3	Lange termijn.....	47
3.3	Veranderingsvoorstellen op mesoniveau.....	48
3.3.1	Korte termijn.....	48
3.3.2	Middellange termijn.....	49
3.3.3	Lange termijn.....	51
3.4	Veranderingsvoorstellen op macroniveau	52
3.4.1	Korte termijn.....	53
3.4.2	Middellange termijn.....	53
3.4.3	Lange termijn.....	54
Algemeen besluit.....		56
Literatuurlijst		59

Inleiding

Partnergeweld is een fenomeen met grote gevolgen. We denken dan al vaak aan de gevolgen voor de dader en het slachtoffer. In deze bachelorproef wordt daarenboven getracht een licht te schijnen op de indirecte slachtoffers, namelijk de kinderen die getuige zijn van het partnergeweld. Het zijn de meest kwetsbare, die niet zelfstandig de situatie kunnen verlaten en die recht hebben op zorg van beide ouders. Het is dan ook hier dat er een probleem kan gesitueerd worden.

Deze bachelorproef start met een probleemstelling die wordt toegepast op een praktijkgerichte casus. Er wordt door middel van deze probleemstelling gekomen tot enkele onderzoeksvragen. Ook wordt op het einde van deze probleemstelling een veranderingsdoel opgesteld. Dat veranderingsdoel verklaart dat het beter moet en dat we iets moeten doen aan het probleem dat in dit eerste deel naar voor komt.

In de tweede fase van deze bachelorproef wordt via drie verschillende invalshoeken een theoretische analyse gemaakt van de probleemstelling en de onderzoeksvragen. Deze drie invalshoeken zijn:

- Een ontwikkelingspsychologische invalshoek waarin wordt gekeken naar de individuele ontwikkeling van het kind en de ontwikkeling van gehechtheid. Er wordt gekeken wat er gebeurt als deze onder invloed komen te staan van partnergeweld.
- Een gezinsgerichte invalshoek waar het volledige plaatje wordt uitgelicht. Dit in tegenstelling tot het bespreken van één actor of individu. We gaan op zoek naar hoe het gezin, als systeem, omgaat met partnergeweld.
- Een invalshoek op lange termijn waarin wordt gekeken naar wat voor volwassene het kind wordt dat getuige is van partnergeweld in het gezin van herkomst.

Een laatste deel van deze bachelorproef zijn de veranderingsvoorstellen. Deze hebben betrekking tot het veranderingsdoel uit de eerste fase en die worden opgesteld vanuit het inzicht dat werd verkregen in de tweede fase. Deze veranderingsvoorstellen worden gesitueerd op micro-, meso-, en macroniveau en streven naar oplossingen op korte, middellange en lange termijn.

Fase 1: Probleemsituering, probleemverkenning en veranderingsdoel

1.1 Probleemstelling

De cijfers liegen er niet om, partnergeweld is een ernstig probleem met hoge cijfers. Op nationaal niveau spreken we in 2020 over 20.946 gevallen van intrafamiliaal geweld. Deze rapportage betreft fysiek geweld tussen koppels (Federale Politie - DGR/DRI/BIPOL, 2021). We vinden het belangrijk om hierbij te duiden dat deze cijfers spreken over gerapporteerde gevallen aan de politie. De werkelijke cijfers kunnen nog veel hoger liggen door de voorvallen die niet gerapporteerd werden.

Partnergeweld kan ernstige gevolgen hebben. In 2013 werden er 162 slachtoffers gerapporteerd die gestorven zijn aan de gevolgen van partnergeweld (VZW Zijn, z.d.). Maar niet enkel de fysieke gevolgen zijn van belang. Er is namelijk niet enkel sprake van lichamelijke schade. We zien ook emotionele, relationele en seksuele schade bij de slachtoffers.

Als we aan het begrip ‘partnergeweld’ denken, dan denken we aan partners of ex-partners die elkaar pijn doen. Deze pijn kan lichamelijk, maar ook emotioneel of seksueel zijn (1712 > Wat is geweld > Partnergeweld en stalking, z.d.). Maar deze koppels zijn niet de enigen die dat geweld beleven. Als gezinswetenschappers denken wij niet enkel aan het koppel. Wij hebben als doel om naar het volledige gezin te kijken. Als we de term ‘partnergeweld’ horen, dan denken we meteen aan een koppel waar fysiek geweld plaatsvindt. Maar hoe vaak denken we aan het kind dat bovenaan de trap meeluistert?

“Ook als kinderen getuige zijn van een vorm van huiselijk geweld noemen we dat kindermishandeling” – Augeo Foundation

Ongeveer de helft van samenwonende koppels in Vlaanderen hebben ook inwonende kinderen (Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken, 2021). We kunnen dus stellen dat als er sprake is van partnergeweld dat de kans zeer reëel is dat er ook een kind dat partnergeweld mee beleeft. We hebben het hier niet enkel over die kinderen die ook het slachtoffer zijn van fysieke schade tijdens partnergeweld. We hebben het ook over die kinderen die voelen en weten wat er gaande is. Kinderen die de ruzies van de ouders horen als ze ’s avonds en/of ’s nachts in hun bed liggen. Of de kinderen die de fysieke verwondingen zien bij (één van) de ouders. De kinderen die in contact komen met de politie die aan de deur staat nadat iemand naar aanleiding van het geweld de hulpdiensten heeft ingeschakeld. De kinderen die naast mama of papa zitten in de rechtbank terwijl

het vonnis ten gevolge van het partnergeweld wordt uitgesproken. Als we een verhaal zien in de media over een koppel waar sprake was van partnergeweld, dan kan het zo zijn dat we het verloop van de rechtszaak kunnen volgen of het vonnis kunnen lezen. Maar hoe vaak kunnen we ook lezen hoe het nog gaat met de kinderen die getuige waren?

Wat we ook zeker niet willen vergeten is het effect van de huidige coronapandemie. Deze actuele cijfers zijn nog niet volledig binnen en het is dus nog even wachten op de officiële data. Maar we zien wel hier en daar voorbeelden en bewijzen die aantonen dat de pandemie een effect heeft gehad. Volgens Van Braeckel (2021) heeft de hulplijn 1712 tijdens de lockdown veel meer oproepen gehad betreffende partnergeweld. Verder onderzoek door de UGent (2020) liet blijken dat familiaal geweld tijdens de lockdown is toegenomen.

Dit vinden we belangrijk om aan te stippen want achter deze data zit er ook weer een stijging van kinderen die getuige waren van de agressie. Niet enkel waren er veel mensen technisch werkloos en/of moesten deze van thuis uit werken. Bovendien waren de kinderen veel meer thuis omwille van de sluiting van de scholen en de verlengingen van de schoolvakanties. Als het kind meer thuis is, dan heeft het ook meer kans om het partnergeweld te zien en te ondervinden.

Die kinderen die getuige zijn van partnergeweld, dat zijn degene waar wij in deze bachelorproef licht op willen schijnen. Wij willen in kaart brengen wat partnergeweld doet met het kind ter plaatse.

1.2 Vraagstelling

In bovenstaande uiteenzetting plaatsten we de probleemstelling in context. Ook bakenen we de doelgroep van de bachelorproef af, namelijk kinderen die getuige zijn van partnergeweld. Door bovenstaand vooronderzoek kunnen we volgende onderzoeksvragen voorstellen.

- Welke gevolgen zien we bij de ouder-kind relatie als er sprake is van partnergeweld in het gezin?
- Wat is het effect op de socio-emotionele ontwikkeling van kinderen in een gezin waar er sprake is van partnergeweld?

In het vervolg van deze bachelorproef trachten we een antwoord te geven op bovenstaande vragen.

1.3 Uitgebreide casus

Als een pleger van partnergeweld in contact komt met justitie dan zijn er verschillende opties. Eén van die opties is het volgen van een gedragstraining rond het thema intrafamiliaal geweld. De justitieassistent van de persoon in kwestie gaat dan op zoek in het justitiële veld naar een aanbieder van deze gedragstrainingen. Groep INTRO, de plaats waar ik op dit moment stage loop, is één van die aanbieders. Ik ben al aan de slag bij de justitie werking van Groep INTRO sinds september 2021. Al vanaf het begin loop ik mee in de vormingen en groepssessies die gegeven worden. Ook stap ik mee in de voorbereiding en ga ik samen met collega's op zoek naar welke methodieken er gebruikt kunnen worden.

1.3.1 *Het kader rond de gedragstrainingen*

In januari 2022 kwam er een hervorming van de organisatie van deze gedragstrainingen. Dit was een grote aanpassing voor mijn stageplaats.

Voor de hervorming was Groep INTRO een alleenstaande actor die groepssessies rond verschillende thema's aanbod. De werking bleef strikt intern. Sinds januari 2022 wordt er gewerkt in een partnerschap. Dit partnerschap bestaat uit drie verschillende organisaties; het Centrum voor Algemeen Welzijn (CAW), het Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) en Groep INTRO. Uit elke organisatie werden er enkele medewerkers ingezet en samen werden zij een nieuw team; het Team Gedragstrainingen.

Met dit partnerschap kwam er ook een andere grote verandering; alle vormingen worden nu in tandem gegeven. Het volledige aanbod wordt steeds in duo gegeven. Dit duo kan respectievelijk bestaan uit twee begeleiders van dezelfde organisatie, maar dit kan ook door twee medewerkers uit een andere organisatie. Dit gegeven is ook nieuw voor de medewerkers van mijn stageplaats: zij gaven namelijk steeds de vormingen individueel.

Ten slotte werden er nieuwe modules geïntroduceerd. Sommige thema's waren al aanwezig in het vorige aanbod, andere zijn nieuwe toevoegingen. Hieronder kan u de lijst vinden van alle thema's.

- Alcohol
- Drugs
- Sociale Vaardigheden (SOVA)
- Agressie
- Intrafamiliaal geweld (IFG)

In het kader van deze bachelorproef zullen we het enkel hebben over de module intrafamiliaal geweld.

Samen met de partners werd een er nieuwe flow gemaakt. In deze flow worden de te bespreken thema's binnen een module en het volledige verloop van een traject van een deelnemer binnen de gedragstrainingen vastgelegd.

De flow van de gedragstraining intrafamiliaal geweld start nog steeds bij de justitieassistent van de dader. Het is de verantwoordelijkheid van de justitieassistenten om gepaste profielen toe te leiden tot de gedragstraining. Dit wil zeggen dat de persoon die ze willen toeleiden geen van de exclusiviteitscriteria mag bezitten. Deze worden als volgt geformuleerd in het draaiboek (Van Britsom & Vanhoof, 2021);

- Niet in groep kunnen functioneren.
- Onvoldoende draagkracht.
- Beperkte cognitieve of emotionele mogelijkheden om voldoende over zichzelf te kunnen reflecteren.
- Onvoldoende Nederlands spreken en/of begrijpen.
- Onstabiel op verschillende levensdomeinen.
- Acute psychiatrische problematiek.
- Acute verslavingsproblematiek.
- Intrafamiliaal geweld dat niet situationeel van aard is en gekenmerkt wordt door controle en macht (bv. intiem terrorisme, eengerelateerd geweld,...).
- Kindermishandeling als een op zichzelf staande gedraging

De justitieassistenten nemen een houding aan als trajectbegeleider. Hierbij moeten zij rekening houden met bovengenoemde exclusiviteitscriteria. Als ze overtuigd zijn dat hun justitiabele past binnen het kader van de gedragstrainingen, dan stellen zij een aanmeldingsformulier op. Daarin wordt een korte schets gemaakt van de feiten en aan welke leerdoelen er moet gewerkt worden. In dit formulier staat ook de juridische kwalificatie van de justitiabele. Hier zijn ook verschillende opties voor. Hieronder staan de meest courante die wij zien in het kader van de gedragstrainingen;

1. Bemiddeling in strafzaken: Bij een bemiddeling wordt er geprobeerd een akkoord te bereiken tussen de twee partijen zonder dat er een rechter bij betrokken wordt. Er worden door dader en slachtoffer bepaalde voorwaarden of maatregelen vastgelegd, samen met de justitieassistent. Eén van die maatregelen kan dus zijn om een vorming te volgen.

2. Vrij onder voorwaarden: Tijdens het gerechtelijk onderzoek kan het zijn dat je, in afwachting van het proces, vrijgelaten wordt. De onderzoeksrechter kan dan bepaalde voorwaarden opleggen, die moeten nageleefd worden in deze periode. Voorbeelden van deze voorwaarden zijn: een avondklok, geen toegang tot de uitgangsbuurt, geen alcohol nuttigen,... Eén van deze voorwaarden kan ook een vorming volgen zijn.
3. Probatie: Als een rechter een straf uitspreekt, kan deze er ook voor kiezen om deze straf niet in te laten gaan zolang er bepaalde voorwaarden worden nageleefd. Deze voorwaarden zijn gelijkaardig aan die van vrij onder voorwaarden. Ook hier kan een vorming volgen één van de voorwaarden zijn.

Ook voorzien de justitieassistenten in het doorgeven van praktische informatie zoals locatie, data, tijdstippen... Zij hebben dus de taak de deelnemer al een stuk te informeren over de gedragstraining waarin hij of zij zal terechtkomen. Als dit is gebeurd, kan het aanmeldingsformulier doorgestuurd worden naar het team Gedragstrainingen. Dit formulier wordt dan binnen het team aan de verantwoordelijke begeleiders bezorgd.

Het eerstvolgende contact dat dan volgt is het kennismakingsgesprek tussen de pleger van partnergeweld en de verantwoordelijke begeleiders van het team Gedragstrainingen. In dit kennismakingsgesprek worden de leerdoelen overlopen en het kader van de gedragstraining uiteengezet. De bedoeling en de verwachtingen naar de justitiabele toe worden geschetst. Na dit eerste individuele contact volgt ook een gesprek met de context van de dader. In de meeste gevallen spreken we over de partner en dus ook het slachtoffer van het delict. Maar dit kan ook iemand anders zijn uit het systeem. Dit kan een steunfiguur zijn, zoals een familielid of een vriend. Na dit systeemgesprek gaan de groepsessies van start. In totaal zijn er zes sessies in groep. Na de eerste vier groepsessies volgt er een tussentijds individueel gesprek met de deelnemer. Na afronding van alle zes de groepsessies worden er nog twee eindgesprekken ingepland; één individueel gesprek en één systeemgesprek.

1.3.2 Het verloop van een traject binnen de module IFG

De opbouw van de groepsessies komt voort uit het '5 G-schema' door Bartelds. Deze 5 G's (gebeurtenis, gedachten, gevoelens, gedrag, gevolgen) staan elk respectievelijk voor een ander aspect. Deze worden dan concreet gemaakt per sessie, binnen het kader van intrafamiliaal geweld. Per aspect zijn er verschillende oefeningen die in groep worden gemaakt en worden er groepsgesprekken gevoerd. De begeleiders geven per deel ook enkele theoretische kaders mee, die passen bij het onderwerp van de dag.

- Gebeurtenis: binnen deze sessie worden de feiten besproken in groep. Hoe komt het dat jij hier vandaag aanwezig bent?
- Gedachten: welke gedachten gingen vooraf aan jouw feiten?
- Gevoelens welke gevoelens gingen vooraf aan jouw feiten?
- Gedrag: wat heb je uiteindelijk gedaan?
- Gevolgen: wie heeft de gevolgen gedragen van jouw feiten en wat zijn die gevolgen?

1.3.3 De link tussen deze casus en de opleiding Gezinswetenschappen

In het kader van deze bachelorproef is de laatste G het belangrijkste. Het gevolg. Het is pas op dit moment dat er pas sprake is van eventuele gevolgen op de kinderen. In voorgaande sessies is hier helaas geen ruimte voor. Uit eigen ervaring hebben we zelfs gemerkt dat de kinderen amper of zelfs niet aan bod komen, door de beperkte tijd en het zeer volle programma van een sessie. We merken dat de deelnemers van een groep veelal teruggrijpen naar de gevolgen op het niveau van de zogenoemde dader en het slachtoffer. De gevolgen voor de context van het slachtoffer en de dader is iets wat niet vaak benoemd wordt. Hier hebben we ook gemerkt dat deelnemers er soms stevast bij blijven dat de kinderen geen idee hebben van wat er allemaal gebeurd is tussen hen en hun partner. De gedragstrainer tracht dit te counteren, maar dit is niet altijd even vanzelfsprekend.

Bij het meevolgen van een eerste gedragstraining intrafamiliaal geweld was dit iets dat als gezinswetenschapper meteen opviel: er wordt binnen deze sessies amper of zelfs helemaal niet over kinderen gepraat. Dat is een gemiste kans. Dat de context buiten het koppel zo weinig in beeld wordt gebracht tijdens de sessies stuit ons tegen de borst.

In deze bachelorproef moet het belang hiervan aangetoond worden. Dit gaan we doen door de gevolgen op de kinderen, waar de gedragstraining weinig bij stilstaat, net op de voorgrond te zetten.

1.4 Veranderingsdoel

Zoals hierboven besproken zijn er bepaalde zaken binnen de gedragstraining 'Intrafamiliaal geweld' die volgens ons beter kunnen. Als gezinswetenschappers zijn wij ervan overtuigd dat wij hierbij ons steentje kunnen bijdragen door het perspectief van het gezin, in het bijzonder dat van de kinderen, in de sessies te brengen. Dit perspectief zit volgens ons nog te weinig in de sessies die op dit moment worden aangeboden. Dit sluit ook weer meteen aan bij het 'waarom' van deze bachelorproef. De gedragstrainingen zijn een bijzonder mooie kans om bij de deelnemers iets te planten waardoor ze stilstaan bij hun eigen context, het systeem waarin ze leven en de kwaliteit

daarvan. Volgens ons wordt die kans op dit moment niet ten volle benut. Dit kan anders, sterker nog, het zou anders moeten.

Fase 2: Theoretische analyse vanuit drie invalshoeken

2.1 Ontwikkeling van het kind en de ouder-kind relatie in tijden van partnergeweld

2.1.1 Inleiding

Als we een antwoord willen geven op de vraag 'wat doet dat nu met een kind, getuige zijn van partnergeweld?', dan lijkt het bijna vanzelfsprekend om dit te gaan bekijken vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief. Door gebruik te maken van deze invalshoek kunnen we belangrijke knooppunten weergeven. Die tonen ons waar het fout kan lopen in de ontwikkeling van het kind als hij of zij zaken zoals partnergeweld meemaakt. Het relevante materiaal dat we kunnen vinden in de ontwikkelingspsychologische theorieën willen we binnen dit eerste hoofdstuk opsplitsen in twee delen. Enerzijds willen we het hebben over het effect op de ontwikkeling de hechting van het kind. Anderzijds willen we ook gaan inzoomen op de invloed op de sociale, emotionele en psychische ontwikkeling van het kind.

We kiezen specifiek voor deze twee aspecten omdat we deze ook kunnen meenemen naar de langetermijngevolgen, als het kind volwassen is. Daarover kan u meer lezen in het derde hoofdstuk van deze theoretische analyse.

2.1.2 Deel 1: De ontwikkeling van gehechtheid

2.1.2.1 Gehechtheid, wat is dat?

John Bowlby (1907-1990) is de grondlegger van de gehechtheidstheorie. In deze theorie stelt Bowlby dat jonge kinderen een zorgfiguur nodig hebben waarmee ze een intense emotionele band kunnen aangaan. Als ze niet de kans hebben om deze relatie te ontwikkelen, dan leidt dat tot negatieve gevolgen voor het kind (Van Dijken, 2022). Gehechtheid wordt dan ook beschouwd als het instinctief gedrag om sociale verbanden te ontwikkelen en op die manier een weg te vinden in het leven (Meurs, 2020b).

Deze gedragingen keren steeds terug naar één van de twee componenten van gehechtheid: aanklampen en loslaten. Binnen deze twee componenten moet er een bepaald evenwicht gevonden worden (Meurs, 2020b). Het kind gaat op zoek naar de juiste afstand-nabijheid van de zorgfiguur. Het gaat op zoek naar momenten waarin het veilig genoeg is om de volwassen figuur los te laten en voelt aan wanneer de nood er is om weer terug te keren naar de veilige thuishaven. Het kind komt dit te weten door alledaagse interacties met de zorgfiguur. Er wordt bijvoorbeeld gereageerd als het kind zich pijn doet, als het kind honger heeft,... Zo krijgt het kind het gevoel veilig te zijn (De Wolff et al., 2020).

Onderzoek doorheen de jaren toont ons dat er vier verschillende soorten hechtingen bestaan. In het cursusmateriaal van het vak 'Ontwikkelingspsychologie' (Meurs, 2020b) wordt hiervan een duidelijke opsomming gemaakt.

1. De veilige gehechtheid
2. De vermijdende gehechtheid
3. De angstig-ambivalente gehechtheid
4. De gedesorganiseerde gehechtheid

De eerste soort wordt bestempeld als 'gezond' of 'normaal'. Terwijl de andere drie eerder worden gezien als 'ongezond' of 'gevaarlijk' voor een kind en de ouder-kind relatie.

2.1.2.2 Noden van het kind binnen de gehechtheid

Om te kunnen spreken van een gezonde hechting, moet aan bepaalde noden voldaan zijn binnen de relatie tussen het kind en de centrale zorgfiguur.

Allereerst moet het kind voelen dat de ouder beschikbaar is. Dat wil zeggen dat de ouder reageert op de signalen die gegeven worden. Het is belangrijk dat deze reacties van de ouder snel, voorspelbaar en adequaat gegeven worden (De Wolff et al., 2020). Zo leert het kind dat er een veilige haven is waar het terecht kan. Als het kind verloren loopt, dan kan hij de weg terugvinden door de steun van de belangrijkste steunfiguur (Meurs, 2020b).

Ten tweede is er een nood naar continuïteit in de aanwezigheid van de zorgfiguur. Om het vertrouwen te doen groeien wordt verondersteld dat de ouder tot op bepaalde hoogte steeds aanwezig moet zijn voor het kind (De Wolff et al., 2020). Het is belangrijk dat het kind weet welke figuren diegene zijn waarop hij kan vertrouwen en dat gebeurt door regelmatig tijd door te brengen met het kind.

Ten slotte is er ook nog een nood rond het 'mentaliseren' van de ouder. Het kind wordt door dit te doen gestimuleerd in het ontwikkelen van een veilige hechtingsrelatie (De Wolff et al., 2020). Mentaliseren draait rond het in vraag stellen van het gedrag van de ander. Waarom stelt deze persoon het gedrag dat ik nu zie? Wat betekent dit? Als we gaan mentaliseren, dan denken we hier actief over na (Vandermeeren & Schoofs, 2018). Als een ouder dit doet voor het gedrag van zijn of haar kind, dan toont deze dat er wordt rekening gehouden met hem of haar.

Hier kunnen we een brug maken naar de Zelf-Determinatie-Theorie (ZDT). In het hart van deze theorie liggen drie psychologische basisbehoeftes: autonomie, competentie en verbondenheid. Dit kunnen we ook linken aan de theorie rond gehechtheid. Vooral de behoeftes autonomie en verbondenheid komen hierin overeen. De bevrediging van deze behoeftes uit de ZDT worden

gezien als essentieel voor een goede, psychologische ontwikkeling (Vansteenkiste & Soenens, 2018). Door de ZDT te linken aan de gehechtheidstheorie willen we benadrukken hoe belangrijk het is voor het welzijn van het kind om op een gezonde manier gehecht te zijn. Er zijn namelijk ernstige gevolgen gekoppeld aan het hebben van een onveilige hechting.

2.1.2.3 *Hoe partnergeweld de hechting beïnvloedt*

Om een antwoord te formuleren op onze gestelde probleem- en vraagstelling moeten we gaan kijken wat nu het exacte effect is van partnergeweld op de gehechtheid tussen ouder-kind. Partnergeweld is namelijk een ingrijpende kwestie voor de aanwezige kinderen die getuige zijn. Volgens de 'Richtlijnen voor problematische gehechtheid voor jeugdhulp en jeugdhulpverlening' (2020) is het ervaren van geweld binnen het gezin van herkomst een belemmerende factor bij het ontwikkelen van een gehechtheidsrelatie. Want op het moment dat een kind ziet hoe er geweld tot stand komt tussen twee zeer belangrijke steunfiguren, dan wordt de zorgfiguur niet alleen een verwezenlijking van troost, maar ook angst. Op z'n minst gezegd draagt partnergeweld dus niet bij tot het ontwikkelen van een veilige hechting.

Maar we kunnen nog een stap verder gaan. Partnergeweld wordt in de wetenschappelijke literatuur niet alleen gezien als een belemmerende factor, maar ook als een complex en intens trauma (Lünnemann et al., 2020). Een definitie van het begrip 'trauma' is niet zo evident. Iemand die een complex trauma heeft meegemaakt, kan verschillende gerelateerde klachten vertonen (Ter Heide et al., 2014). In de context van partnergeweld beschrijven Lünnemann et al. (2020) het begrip als volgt:

'De ervaring van meerdere, chronische en langdurige ongewenste traumatische gebeurtenissen, meestal van een interpersoonlijk karakter (bijvoorbeeld van seksueel of lichamelijk gebruik, oorlog, partnergeweld)'

Het meemaken van een trauma heeft een negatief effect op de gehechtheidsrelatie (Meurs, 2020a). Het zorgt ervoor dat de kans groter wordt dat de kind zal vervallen in één van de drie onveilige hechtingsstijlen. Als we dit dan gaan bekijken voor het zien of horen van partnergeweld, dan zien we dit effect ook verschijnen.

Ongeveer een driekwart van de kinderen die opgegroeid zijn in een gezin waar geweld aanwezig was, hebben een gedesorganiseerde gehechtheidsrelatie met zijn of haar belangrijkste zorgfiguur (Lünnemann et al., 2020). De verklaring waarom we vooral de gedesorganiseerde gehechtheidsrelatie zien bij kinderen die getuige zijn van geweld binnen het gezin zit hem in de manier waarop het kind zich verhoudt tegenover zijn of haar ouder. Het kind wil enerzijds steun en troost opzoeken bij de ouder, maar tegelijk is er een angst. Deze angst komt er doordat het kind

bepaalde zaken heeft gezien en/of gehoord binnen het gezin. Dit zorgt ervoor dat de gehechtheidsfiguur een bron van veiligheid is, maar ook van stress (De Wolff et al., 2020).

Bij een gedesorganiseerde gehechtheid is het kind in de war en is niet zeker wat hij nu heeft aan de ouder. Ze hebben geen duidelijke weg die ze kunnen inslaan in tijden van verwarring (Meurs, 2020b). Hierdoor lijken hun gedragingen tegenstrijdig, omdat ze constant van strategie veranderen, niet wetende welke manier nu de juiste is (Verdult, 2005). Dit type van gehechtheid wordt ook het meest gezien bij kinderen die lijden aan een psychologische stoornis (Meurs, 2020a).

Een ander aspect dat we willen meegeven met betrekking tot dit thema is het begrip 'empathie-erosie'. Dit fenomeen zien we bij de gehechtheidsfiguur die betrokken is bij het partnergeweld. Omdat de eigen nood naar veiligheid en geborgenheid zeer hoog ligt, blijft er nog weinig ruimte over om aandachtig te zijn voor de signalen en de noden van het kind uit het gezin (De Cnodder, 2016). De empathie-erosie ontstaat door het herhaaldelijk ervaren van emotionele pijn. Als een soort bescherming doen we dan teniet aan onze empathie, om zo het lijden zoveel mogelijk te beperken (Hebbrecht, 2016). Tijdens een conflict tussen partners kan het hen dus ontbreken aan empathie en zo zien ze niet altijd wat de kinderen doormaken op dat moment of welk effect dat kan hebben op de relatie tussen hen en het kind. Hierdoor wordt het kind onzeker en krijgt hij of zij niet de reactie die verwacht of gehoopt werd. Het kind voelt zich niet begrepen of niet gezien en vindt er dan niet beter op om zich in volle verwarring terug te trekken.

2.1.3 Deel 2: Gevolgen voor de sociale, emotionele en psychische ontwikkeling

Partnergeweld heeft niet enkel invloed op de gehechtheidsrelatie. Ook in de persoonlijke ontwikkeling van kinderen zien we een effect.

2.1.3.1 Internaliserend en externaliserend probleemgedrag

In een onderzoek van Steketee (2017) wordt er gewezen op de complexiteit van het probleem. Er zijn namelijk zeer veel mogelijke gevolgen voor het kind als het getuige is van partnergeweld. Hierdoor is het niet altijd vanzelfsprekend om deze signalen te herkennen. Wat met zekerheid kan gezegd worden is dat deze kinderen meer last hebben van internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

Onder internaliserend probleemgedrag worden alle gedragingen geplaatst waarbij het kind het primaire lijden opvangt en pas daarna de omgeving. Bij externaliserend probleemgedrag werkt het eerder in de omgekeerde weg. Daarbij zien we gedragingen van het kind die vooral door de omgeving opgevangen worden. Denk bij deze laatste aan bijvoorbeeld slaan, schoppen, ongehoorzaamheid... (Meurs, 2020a).

Als we gaan kijken naar specifieke externaliserende en internaliserende probleemgedragingen bij kinderen die getuige waren van partnergeweld, dan zien we wel grote lijnen die overeenkomen. We zien overeenkomsten in concrete gedragingen. Bij internaliserend probleemgedrag zien we vooral kinderen die zichzelf terugtrekken, angstig reageren, een laag zelfbeeld hebben en lijden aan depressieve klachten en vaker zelfmoordgedachten hebben (Overbeek et al., 2014). Ook zien we het vaker voorkomen van psychische stoornissen. Een vaak gezien voorbeeld hiervan is het vaker voorkomen van eetstoornissen bij kinderen die getuige waren van geweld in het gezin (Steketee, 2017). Als we dan gaan kijken naar gedragingen die we in het vak van de externaliserende gedragingen kunnen zetten, dan zien we een trend van agressie, woedeaanvallen en antisociaal gedrag (Overbeek et al., 2014).

2.1.3.2 Gedragsproblemen

Er wordt ook gesteld dat kinderen die getuige zijn van partnergeweld meer probleemgedrag gaan stellen (Steketee, 2017). Ze trekken zich vaker terug, hebben meer problemen met impulscontrole en stellen meer delinquent gedrag (Vissers & Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool, 2014).

In een onderzoek van Lünemann et al. (2020) is er gekeken naar het probleemgedrag van kinderen en jongeren tussen de 11 en 21 jaar, die getuige waren van geweld binnen het gezin. De meeste van de participanten waren tussen 12 en 16 jaar oud. Daaruit bleek dat jongeren uit de participantengroep twee keer zo vaak spijbelen als jongeren uit een referentiegroep. Ook zijn ze veel meer betrokken bij vechtpartijen (28% tegenover 12% bij de referentiegroep) en slaan ze ook vaker andere mensen in elkaar.

2.1.3.3 Emotionele (on)veiligheid

Volgens het onderzoek van Lünemann et al. (2020) treedt er bij kinderen die getuige waren van geweld in het gezin meer emotionele onveiligheid op. Als kinderen getuige zijn van conflict binnen het gezin dan voelen ze dat deze veiligheid in gedrang komt. Ze merken dat ze de controle over de situatie kwijt zijn en er komt een onstabiele loyaliteit ten aanzien van (één van) de ouder(s) (Meurs, 2020a). De uiting van deze emotionele onveiligheid kan verschillende vormen aannemen. Kinderen kunnen slechter eet- of slaapgedrag stellen bijvoorbeeld (De Wolff et al., 2020).

1. Slaapproblemen

Onderzoek heeft aangetoond dat partnergeweld een negatief effect heeft op de slaap van een kind. Een slecht slaapritme is dan ook een indicator dat er binnen het gezin iets niet pluis is. We zien dit effect al op zeer jonge leeftijd, ongeveer 9 maanden oud (Harold & Sellers, 2018). Vaak is het zo dat de oorzaak van slaapproblemen zich niet in de nacht bevinden, maar in het leven van het kind overdag (Slaapcentrum Hengelo (ZGT), 2022). Slaap is van zeer groot belang voor de verdere ontwikkeling. Er vinden namelijk belangrijke processen plaats als een kind slaapt met betrekking tot verdere ontwikkeling en groei (Van Eldik & Pillen, 2020). Als kinderen op jonge leeftijd een lage slaapkwaliteit ervaren, dan hebben zij een verhoogd risico op een verminderd mentaal en fysiek welzijn. Ook kunnen er zich makkelijker cognitieve problemen voordoen (Luijk et al., 2020). Bovendien wordt gesteld dat als een kind slecht slaapt, dit ook een uiting is van de emotionele onveiligheid die het kind voelt (De Wolff et al., 2020).

Slaapcentrum Hengelo (2022) stelde een lijst op van wat er precies wordt verstaan onder het begrip 'slaapproblemen'.

- Wakker worden van stille geluiden (licht slapen)
- Problemen om naar bed te gaan
- Lang wakker liggen
- Niet kunnen slapen zonder aanwezigheid van een ouder
- Klachten overdag (bv. moeheid)

2. Moeilijkheden op school

Partnergeweld wordt ook geassocieerd met een moeilijk verloop van de schoolcarrière van het kind. Uit onderzoek blijkt dat kinderen die in contact komen met een hoge mate aan conflict thuis, lager scoren op verschillende vakken op school met name wiskunde en de taalvakken (Harold & Sellers, 2018). De slaapproblemen die we hierboven bespraken kunnen hiervoor een mogelijke verklaring zijn, omdat deze vertraging zetten op de cognitieve ontwikkeling van het kind (Luijk et al., 2020).

Behalve het halen van minder goede resultaten, wordt er ook meer probleemgedrag op school gerapporteerd bij kinderen die getuige zijn van partnergeweld. Deze kinderen hebben het moeilijker om te functioneren in een vrienden- of in de klasgroep (Harold & Sellers, 2018).

Het onderzoek van Lünemann et al. (2020) toonde ook aan dat kinderen en jongeren uit een gezin waar geweld plaatsvindt 1,5 keer zo vaak blijven zitten als de referentiegroep die ook bekeken werd.

2.1.4 Toepassing op de casus

Zoals in het eerste deel van deze bachelorproef werd aangehaald, is er binnen de gedragstrainingen rond intrafamiliaal geweld zeer weinig ruimte om het te hebben over de mogelijke gevolgen voor het kind. Daarbij aansluitend heb ik ook gemerkt bij intakegesprekken dat de zogenoemde daders het effect op het kind of de kinderen minimaliseren. Dit is ook iets wat ik zag terugkomen toen ik onderzoekswerk deed rond dit thema. In een onderzoek van Vissers en Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool (2014), waarin mannen spraken over hun vaderschap na het plegen van partnergeweld, gaf 66% van de respondenten aan dat ze hun kinderen hadden blootgesteld aan het partnergeweld. Van die 66% respondenten gaf net iets meer van een vierde aan dat zij het gevoel hadden dat ze hiermee hun kinderen en/of hun ontwikkeling hadden beïnvloed. Die cijfers laten zien hoe belangrijk het is dat er een poging wordt gedaan om deze vaders tot inzicht te brengen. Niet enkel in het eigen gedrag, maar ook naar de gevolgen voor de volledige omgeving. De kinderen van de (ex-)partners waarin dit geweld plaatsvond dragen een grote last. We moeten deze last erkennen. We moeten deze last zien. En we moeten op onze beurt deze last onder de neuzen schuiven voor de mensen die er verantwoordelijk voor zijn. Daar hebben deze kinderen recht op. Dat de gedragstrainingen dus zo weinig stilstaan bij de gevolgen voor het kind is een gemiste kans. Dit thema laten we later in deze bachelorproef nog terugkomen, waar we enkele veranderingsdoelen zullen bespreken.

2.1.5 Kritische bedenking

Een kritische bedenking die ik bij deze invalshoek wil maken is dat deze enorm gefocust is op de rol van de ouder en het partnergeweld en wat de invloed van deze zijn op de ontwikkeling van het kind. Wat hier buiten beschouwing gelaten is, zijn andere mogelijk steunfiguren voor het kind. Als er bijvoorbeeld een zorgfiguur aanwezig is op school of in een ander deel van de familie, dan zal dit ook nog een effect hebben op bovengenoemde kwesties. Dit is wel iets dat moet meegenomen worden in bijvoorbeeld de hulpverlening. De kracht van een kind zit hem ook in het netwerk van dat kind. Als hulpverlener of begeleider is het dus belangrijk om hiervoor aandacht te hebben en dit in te zetten in het herstel van kinderen, na getuige te zijn van geweld binnen het gezin.

2.1.6 Besluit

In deze eerste invalshoek hadden we het allereerst over hechting. We pasten de gehechtheidstheorie van Bowlby toe, zoals we hem zagen in de opleiding Gezinswetenschappen. We onderzochten hoe deze gehechtheid beïnvloed kan worden als er sprake is van partnergeweld bij de ouders. Ook gingen we kijken naar welk type gehechtheid we het meest zien bij kinderen die getuige zijn van geweld binnen het gezin. We kwamen tot het besluit dat dit het gedesorganiseerde type is. Ook gingen we dieper in op de effecten op de individuele ontwikkeling van een kind die mede-slachtoffer is van het partnergeweld van zijn of haar ouder. We zoomden dieper in op het mogelijke internaliserende en externaliserende probleemgedrag. Ook hadden we het over emotionele (on)veiligheid, slaapproblemen en problemen op school.

2.2 Het gezin als cruciale factor bij partnergeweld

2.2.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk hebben we de focus gelegd op het individuele kind. We keken naar de soort hechting die het meeste voorkomt bij kinderen die getuige zijn van partnergeweld en wat het effect daarvan is op de ontwikkeling van verschillende levensdomeinen.

In het kader van de opleiding gezinswetenschappen is het ook belangrijk om het volledige gezin te zien en te gaan onderzoeken. Elke persoon binnen het gezin is een beïnvloedende factor. Dit geldt voor alle gezinnen. In de context van deze bachelorproef is het de bedoeling om in dit volgende hoofdstuk na te gaan hoe het effect van partnergeweld te zien is binnen het volledige gezin. Maar ook willen we de omgekeerde beweging maken. We willen kijken hoe het gezin een effect kan hebben op het partnergeweld dat zich daarin afspeelt. Op deze manier kunnen we de gevolgen op het individuele kind nog meer in context plaatsen en kunnen we nog een beter antwoord bieden op de onderzoeksvragen.

2.2.2 Een gezin is dynamisch van aard

Partnergeweld heeft een effect op het hele gezin, hoe klein of groot dat gezin ook is. De relaties binnen het gezin zijn dynamisch van aard. Dat wil zeggen dat deze relaties veranderen onder de invloed van gebeurtenissen of door veranderingen die komen door de loop der jaren (Leroy, 2021). Denk bijvoorbeeld aan een gezin waar één van de ouders hulpbehoevend wordt. Deze gebeurtenissen of veranderingen binnen het gezin zorgen voor overgangen en zorgen er soms voor dat het karakter of de sfeer van een gezin verandert.

Partnergeweld is een ingrijpend iets, wat de dynamiek van een gezin volledig kan veranderen. Om deze verandering volledig en juist weer te geven is het belangrijk om te gaan kijken welke soorten van partnergeweld er zijn en hoe deze elk op hun manier een ander effect kunnen teweegbrengen. Zowel in de relatie als op de kinderen en het volledige gezin.

2.2.3 De verschillende gezichten van partnergeweld

We kunnen partnergeweld opdelen in verschillende soorten, met daarbij verschillende patronen. Ten eerste gaan we het hebben over het verschil tussen intiem terrorisme en situationeel partnergeweld. Daarna gaan we de verschillende patronen bespreken die we zien bij partnergeweld. Op deze manier kunnen we een volledig beeld geven over alle mogelijke gevolgen voor het gezin. Deze zijn namelijk anders, afhankelijk van het type partnergeweld zich voordoet.

2.2.3.1 Twee grote types van partnergeweld

In de literatuur en de hulpverlening wordt partnergeweld opgesplitst in twee types. Deze types zijn ontstaan door een verzoening van twee verschillende visies op partnergeweld. De eerste visie kwam vanuit de feministische stroming. Die beweerde dat partnergeweld ontstaat vanuit een bepaalde drang die een man heeft om de vrouw onder controle te houden. Vanuit de gezinspsychologische stroming kwam de mening dat partnergeweld eerder een escalatie is van een conflict binnen een intieme relatie (Johnson, 1995). Vanuit deze twee verschillende visies ontstonden uiteindelijk de termen 'intiem terrorisme' en 'situationeel partnergeweld'.

Onder intiem terrorisme verstaan we het langdurig en aanhoudend plaatsvinden van emotioneel en fysiek geweld. De pleger vertrekt steeds vanuit een machtspositie, in een poging de ander volledig te domineren (Hellemans, 2015). Over het algemeen wordt er gesteld dat dit type van geweld steeds wordt gepleegd door een man, naar een vrouw (Stichting Perspektief, 2021a). Maar dit type geweld komt ook voor bij halebikoppels. We kunnen dus stellen dat dit type geweld ook mogelijk is in een relatie tussen twee vrouwen of twee mannen. Een argument hierbij is dat het bij dit type niet altijd draait rond het traditioneel beeld, waarbij de vrouw wordt gezien als onderdanig en de man als de sterkste, maar eerder rond het centrale thema van macht en controle. Deze factoren zijn niet inherent verbonden aan geslacht, maar eerder aan persoonlijkheid (Hellemans, 2015). In deze vorm van partnergeweld zien we zaken zoals het slachtoffer dat volledig wordt geïsoleerd van familie of vrienden. Er wordt vaak fysiek geweld gebruikt, maar er is ook een groot psychologisch aspect aan gekoppeld. De slachtoffers van intiem terrorisme worden namelijk vaak geconfronteerd met dreigementen en andere verbale aanvallen (Stichting Perspektief, 2021a). Vaak neemt de ernst van het geweld toe en neemt het soms ook andere vormen aan. Soms breidt fysiek geweld zich bijvoorbeeld uit naar fysiek geweld in combinatie met seksueel geweld (Verwijs & Lünemann, 2012). Aan deze vorm van geweld worden ook de meeste geestelijke stoornissen gekoppeld, zowel voor het slachtoffer als de pleger van het intiem terrorisme (Blow, 2021).

Situationeel geweld zien we steeds in de context van een ruzie of een meningsverschil tussen partners. Het gaat hier om een ontploffing ten gevolge van een discussie. Deze escalatie zien we vooral in verbaal of fysiek geweld (Hellemans, 2015). We zien dat koppels bij deze vorm van geweld er niet meer in slagen om op een goeie manier te communiceren met elkaar. Hierdoor raken ze hun zelfbeheersing en controle over de situatie kwijt (Stichting Perspektief, 2021b). Bij de meeste koppels gaat het hierbij om lichte vormen van partnergeweld die zeer zelden voorkomen. Voor sommige koppels kan het echter zo zijn dat we ernstig geweld zien, dat zich steeds herhaalt. Bij deze vorm van geweld zijn mannen evenveel slachtoffer als vrouwen, in tegenstelling tot intiem terrorisme (Hellemans, 2015). Deze vorm van geweld zien we niet enkel terug bij partners, maar

ook bij andere relaties binnen het gezin. Bijvoorbeeld tussen ouder en kind, tussen broer en zus... (Stichting Perspektief, 2021b). Deze vorm van partnergeweld is ook het meest voorkomende, in vergelijking met intiem terrorisme (Slootmaeckers & Migerode, 2017).

Later zijn er nog enkele opmerkingen toegevoegd aan deze twee types. Intiem terrorisme en situationeel partnergeweld dekten namelijk niet de volledige lading. Bijgevolg werd 'gewelddadig verzet' bijgevoegd. In dit geval gaat het initiële slachtoffer van het partnergeweld in verweer en gaat op zijn of haar beurt de andere verwonden. Bij dit type gaat het meestal om geweld met enorme gevolgen (Blow, 2021). Dit gewelddadig verzet komt meestal na een lange tijd van partnergeweld (Meldcode.nu partnergeweld, 2017).

2.2.3.2 *Verschillende dynamieken van situationeel partnergeweld*

In 2017 kwamen Jef Slootmaeckers en Lieven Migerode met een nieuw model naar voor rond situationeel partnergeweld. Zij maakten een onderscheid tussen vier verschillende gedragspatronen. Zij deden dit op basis van 'relatiespecifieke gehechtheid'. Bij deze specifieke vorm van hechting wordt gekeken naar de volwassen hechting en hoe die kan beïnvloed worden binnen een relatie.

Ten eerste is er het patroon van de 'gewelddadige aanklamper' en de 'terugtrekker'. Bij dit type van situationeel partnergeweld zien we een patroon waarbij de aanklamper reageert vanuit een soort verlatingsangst. Als de terugtrekker afstand neemt, dan is de aanklamper bang dat hij of zij de ander zal verliezen (Johnson, 2004). Als deze angst gaat escaleren dan zal de aanklamper geweld gebruiken, in een poging de ander zo dicht mogelijk bij zich te houden. Hier stellen we acties vast zoals fysiek geweld, machtsmisbruik en het isoleren van de terugtrekker. De andere partner ('de terugtrekker') vreest door dit gedrag voor de eigen veiligheid. Vanuit deze angst gaat deze zich nog meer terugtrekken.

Ten tweede hebben we de 'gewelddadige terugtrekker' en de 'aanklamper'. Dit kan een uitloper zijn van het hierboven besproken patroon. Bij deze vorm van situationeel partnergeweld voelt de terugtrekkende partner zich niet meer veilig en weet niet meer hoe hij of zij zich emotioneel en fysiek nog langer kan beschermen. Dit komt na een periode van emotioneel geweld bij de aanklamper, die er alles aan probeert te doen om de ander bij zich te houden. Op het moment dat het bij de terugtrekker teveel wordt, als deze niet meer weet wat te doen met het onveilige gevoel, dan kan deze grijpen naar geweld. Dit als laatste mogelijke reddingsmiddel. Bij de aanklampende partner komt dit geweld als een grote shock. We spreken dan vaak over het ontstaan van een trauma binnen de relatie. Op dat moment kan het twee kanten uitgaan. Het kan zo zijn dat de aanklamper nog meer nabijheid gaat zoeken, vanuit een drang naar troost en geborgenheid. Maar

het kan ook zo zijn dat de aanklamper als reactie meer geweld zal gebruiken en dit geweld zal dan ook escaleren. Zo komen we na verloop van tijd in een cyclus van symmetrisch escalerend geweld. We zouden dit tweede type ook kunnen linken aan gewelddadig verzet, waar we het eerder over hadden (Blow, 2021).

Ten derde zien we ook een patroon met een 'gewelddadige aanklamper' en een 'gewelddadige terugtrekker'. Dit type wordt gekenmerkt door het symmetrisch escalerend geweld. Dit kan dus opnieuw een uitloper zijn van hetgeen dat hierboven werd besproken. Beide partners worden overspoeld door emoties en deze veroorzaakt een constante actie-reactie bij het paar. Ze doen elkaar daarbij constant pijn, zowel fysiek als psychisch. Dit geweld ontstaat eigenlijk vanuit een diep gekwetst gevoel, een gevoel van verdriet. Maar meestal komt dat gevoel niet over bij de ander. Wat wel anders is bij dit type dan bij de vorige twee types; het koppel ervaart deze dynamiek meestal niet als een probleem. Dit komt omdat ze zowel de schuld bij zichzelf leggen, als bij de andere en zo wordt het voor hen 'gewoon deel van de relatie'. Wel hebben ze door dat het vaak uit de hand loopt. Binnen dit type kan er ook een moment ontstaan waarbij de sfeer omslaat. Dat gebeurt als de aard van geweld verandert (bv. emotioneel geweld wordt fysiek geweld). Dan zal de andere partner dit geweld niet meer als gelijkwaardig ervaren en zal die zich weer terugtrekken.

Ten slotte is er de dynamiek van de 'gewelddadige terugtrekker' en de 'terugtrekker'. Bij dit type is er een grote invloed aanwezig van negatieve ervaringen uit het verleden van beide partners. Hierdoor hebben beide de neiging om zich terug te trekken binnen de relatie. Het geweld begint bij dit type als één van de twee merkt dat het huidige mechanisme van terugtrekken geen volledige bescherming meer biedt. Meestal ontstaat dit door een gebeurtenis die de persoon wankel maakt. Daarop reageert men met agressie. Het koppel komt daardoor vast te zitten in een positie waarin ze enerzijds troost en steun willen van elkaar maar anderzijds zijn ze bang om zich emotioneel te binden met de ander. Het geweld draagt hierdoor een betekenis van angst. In de praktijk zien we dat koppels waarbij deze dynamiek speelt een grote invloed ervaren door het gebruik van alcohol en drugs.

Slootmaeckers en Migerode (2017) maakten ook van deze vier types een schematische voorstelling die hieronder kan teruggevonden worden:

Negatief interactiepatroon	Nabijzoekend gedrag	Afstandzoekend gedrag
Aanklamper – terugtrekker	Gewelddadige aanklamper →	Terugtrekker
Aanklamper – terugtrekker	Aanklamper ←	Gewelddadige terugtrekker
Aanklamper – aanklamper	Gewelddadige aanklamper → ←	Gewelddadige aanklamper
Terugtrekker – terugtrekker	Gewelddadige terugtrekker → ←	Gewelddadige terugtrekker

→ : richting van het geweld

(Slootmaeckers & Migerode, 2017)

2.2.3.3 Effect op het gezin is afhankelijk van het type partnergeweld

Het is belangrijk om op te merken dat de gevolgen voor het gezin anders zijn, afhankelijk van het soort geweld dat plaatsvindt. Het gaat hier dus niet enkel over of het mogelijks fysiek of emotioneel geweld is, maar bijvoorbeeld ook het verschil tussen intiem terrorisme en situationeel partnergeweld. Wat die effecten juist zijn en hoe een gezin omgaat met het gewicht van conflicten tussen partners, daar gaan we hieronder verder op in.

2.2.4 Partnergeweld in de gezinscontext

2.2.4.1 Hoe een individueel conflict een gezinsconflict wordt

Zoals eerder aangehaald, is het belangrijk om het volledige plaatje in beeld te brengen als we gaan kijken naar partnergeweld en de invloed daarvan op kinderen. Binnen een gezin zitten er zoveel dynamieken en elke individu kan een eigen invloed uitoefenen.

Als er zich een individueel conflict voordoet binnen de gezinscontext, dan is daar meestal een tweede partij bij betrokken. Een partner, een kind, een broer... Dat zorgt voor spanningen en deze spanningen zijn voelbaar voor het hele gezin (Neyskens, 2021). Dat is ook het geval bij partnergeweld. Een individueel probleem wordt een conflict tussen partners en dat partnerconflict wordt na verloop van tijd een gezinsconflict. We kunnen hier een onderscheid maken tussen twee verschillende soorten van gezinsconflicten; het systeemneurotische en het karakterneurotische gezinsconflict. Bij elk van deze kunnen we een ander soort partnergeweld koppelen.

Ten eerste, het systeemneurotisch gezinsconflict. Daarin zien we dat het gezin één of meerdere personen ziek maakt. Het gezin reageert de in huis hangende spanningen af op deze persoon (ook wel de 'symptoomdrager' genoemd). Gezinnen die zich in dit type conflict bevinden leven vaak in twee kampen, waarbij het kamp van de symptoomdrager(s) wordt geïsoleerd (Neyskens, 2021). We kunnen dit gaan toepassen op partnergeweld aan de hand van een voorbeeld. Dit voorbeeld werd gemaakt op basis van een casus uit het boek 'Intieme oorlog' (Groen & Van Lawick, 2020).

Harry en Bianca zijn een jong koppel. Ze hebben last van grote conflicten in de relatie en dan wordt er wel eens naar geweld gegrepen. Harry geeft aan dat dat hij Bianca wel eens slaat in een poging haar te doen zwijgen wanneer Bianca van geen ophouden weet. Ook geeft hij aan niet trots te zijn op het geweld, maar dat Bianca beter zou moeten weten. Harry en Bianca hebben ook twee kinderen, Tom en Elise. Op de school van de twee kinderen maken ze zich zorgen. Beide kinderen scoren slecht bij verschillende vakken en ze hebben moeilijkheden om vrienden te maken in de klasgroep. Als hier tijdens een oudercontact over wordt gepraat dan worden Harry en Bianca boos op de kinderen. Hierdoor voelen Tom en Elise zich vaak bang en neerslachtig. Als Harry en Bianca ruzie maken dan verstoppen Tom en Elise zich samen in de slaapkamer van Tom met de handen op de oren.

We zien dat in dit voorbeeld de twee kinderen, Tom en Elise, hier de zogenoemde 'symptoomdragers' zijn. Door het partnergeweld tussen Harry en Bianca gebeurt er ook iets bij de kinderen. Ze voelen zich neerslachtig, hebben moeilijkheden op school en zijn vaak bang. Dit leunt aan bij wat we kunnen terugvinden in de theorie. Ouders die onderling een conflict hebben gaan dit projecteren op de kinderen. Hierdoor zien we bij het kind, of de kinderen, een proces in gang gezet worden. Eerst wordt opgemerkt hoe het kind introverter wordt en na verloop van tijd zelfs depressief (Neyskens, 2021). We zien hier duidelijk de twee kampen. We zien in het voorbeeld dat er een splitsing is tussen de twee kinderen en de twee ouders. We kunnen in dit voorbeeld dus zeker spreken over een systeemneurotisch gezinsconflict.

Ten tweede is er het karakterneurotische gezinsconflict. Hier ontstaat een dynamiek waarin het gezin collectief verandert. Dit gebeurt onder invloed van een conflict dat ongecontroleerd zijn gang gaat. Binnen dit conflict is er niet zoiets als een splitsing tussen twee delen van het gezin, in tegenstelling tot het systeemneurotische gezin. Bij dit gezin wordt de 'symptoomdrager' niet geïsoleerd, deze is juist de richtinggevendende factor van het gezin. Er ontstaat een zogenaamd 'nieuw normaal' waaraan alle leden zich aanpassen (Neyskens, 2021). Ook dit type van gezinsconflict kunnen we toepassen op partnergeweld. Als we gaan kijken naar intiem terrorisme, past dit eigenlijk zeer goed in het kader van zo'n karakterneurotisch gezinsconflict. Hierbij een voorbeeld om het verband zo duidelijk mogelijk te schetsen. Dit voorbeeld komt uit een artikel dat verscheen

op Sociaal.net (Groenen, 2021). In dit artikel getuigde een vrouw anoniem over het intiem terreur dat zij meemaakte. Om dit volledig te kunnen linken aan het karakterneurotische gezinsconflict werden hier twee fictieve kinderen bijgevoegd.

“Hij was altijd bij ons. ook wanneer hij fysiek niet aanwezig was. Zo belde hij me drie keer per dag op kantoor. Hij liet ons gedurende twintig jaar nooit alleen naar de supermarkt gaan. Zijn controle was zo extreem dat wanneer we op restaurant gingen en ik naar het toilet moest, hij meeging en voor de deur bleef staan tot ik terug naar buiten kwam. Het duurde jaren voordat ik doorhad dat hij mij en de kinderen had gevangen in zijn web.”

Deze getuigenis kunnen we linken aan wat we hierboven vertelde over het karakterneurotische gezinsconflict. Hier is de man de richtinggevende ‘symptoomdrager’. De vrouw en de kinderen gaven jaren geen verweer tegen zijn praktijken van intiem terreur. Er werd een nieuw normaal gecreëerd dat een hele tijd zonder tegenspraak werd gevolgd. Het besef kwam dan ook laat, zoals de vrouw getuigt. Dit is iets wat typisch is voor gezinnen die zich bevinden in een karakterneurotisch gezinsconflict (Neyskens, 2021).

2.2.4.2 Sibling relaties

Bij het systeemneurotische gezinsconflict merkten we al op dat als er meerdere kinderen in het gezin aanwezig zijn, zij hetzelfde scenario doorlopen. De kinderen worden eerst introverter en neigen daarna naar een depressie (Neyskens, 2021). Daarom wilden we binnen het kader van deze bachelorproef ook even stilstaan bij het effect op de relatie tussen broers en zussen, ook wel ‘siblings’ genoemd, als zij samen het partnergeweld meemaken.

Relaties tussen broers en zussen zijn bepalend voor de ontwikkeling van het individuele kind. Een broer of een zus is het eerste contact met iemand die een vriendje of vriendinnetje kan worden. Het geeft de aanzet om andere sociale relaties met anderen aan te gaan. De relatie met een broer of een zus is dus bepalend voor de sociale ontwikkeling van het kind (Meurs, 2020a).

Als we gaan kijken naar broers en zussen die hetzelfde partnergeweld meemaken dan zien we iets opmerkelijk. Partnergeweld kan druk zetten op de relatie tussen de kinderen. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat kinderen het geweld anders ervaren en zo elk een andere ouder vinden waar ze zich bij aansluiten. Zo wordt de kans ook groter dat er meer conflicten ontstaan in de relatie tussen broers en/of zussen. Het is voor de kinderen een manier om met de geobserveerde agressie om te gaan, door deze te gaan uitwerken op een broer of een zus (Harold & Sellers, 2018).

Als broers en zussen gewelddadig worden naar elkaar dan heeft dat gevolgen op de verdere ontwikkeling. Dit geweld kan, net zoals partnergeweld, verschillende vormen aannemen. Er kan zich fysiek, psychisch of seksueel geweld voordoen. Slachtoffers van het siblinggeweld krijgen dan

nog meer last van stress, angst en depressieve klachten (Platinck & Uzieblo, 2021). De conflicten tussen broer en zus kunnen ook doorheen de tijd gaan evolueren, bijvoorbeeld omdat ze ouder worden en meer zaken begrijpen (Emmery & Loosveldt, 2021).

2.2.4.3 De mogelijke rol van het kind bij partnergeweld

We hebben het al gehad over verschillende gevolgen als kinderen getuige zijn van partnergeweld, maar de eventuele rol die het kind kan spelen binnen het partnergeweld is niet behandeld geweest. Een kind kan namelijk op verschillende manieren reageren op het geweld dat hij of zij ziet of heeft gezien (Develtere, 2021).

Helen Blow maakte in 2008 (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk), een opdeling over de verschillende reacties en houdingen die een kind toepast nadat het partnergeweld heeft gezien.

1. Het helpende kind

Een kind kan de neiging krijgen om zoveel mogelijk bij te staan in het gezin. Een voorbeeld hiervan is enkele huishoudelijke taken op zich nemen, of een beschermende rol opnemen ten opzichte van broers en/of zussen. Het doel hierbij is om zo min mogelijk in conflict te gaan met één van de ouders, om de spanningen die in huis hangen niet te laten escaleren (Mak et al., 2012).

2. Het lastige kind

Sommige ouders gaan hun kind als “lastig” bestempelen als ze een verandering zien in het gedrag. Deze verandering is meestal te wijten aan het zien van het partnergeweld. Zoals we in het eerste hoofdstuk al bespraken is er meer kans op externaliserend probleemgedrag als kinderen getuige zijn van geweld tussen ouders (Steketee, 2017). Dit gedrag wordt vaak geuit naar de omgeving van het kind en het zijn dan ook de personen uit diezelfde omgeving die het gedrag als moeilijk of lastig gaan ervaren (Meurs, 2020a).

3. Het kind dat zich terugtrekt

Andere kinderen proberen eerder weg te lopen van het geweld. Ze doen dit in een poging zichzelf te beschermen voor fysiek en psychisch leed. In een onderzoek werden verschillende moeders geïnterviewd die slachtoffer waren van partnergeweld. Ook hun kinderen kwamen aan het woord. Uit die interviews bleek dat kinderen zich vaak afzijdig proberen houden en hun best deden om niet betrokken te geraken bij het geweld (Mak et al., 2012).

4. Het kind in coalitie met het slachtoffer

Sommige kinderen proberen het slachtoffer te beschermen. Bij de kinderen die Mak et al. (2012) bevroegden, waren er ook kinderen die aangaven dat ze wel eens tussenkwamen in de ruzies van de ouders. Van de 43 kinderen die tijdens dat onderzoek bevroegd werden, gaf iets minder dan de helft dit aan.

Het thema 'oudergeweld' kunnen we hier ook aan linken. In een artikel van Develtere (2021) vertelt Hilde Van Mieghem over haar docureeks 'Als je eens wist'. Van Mieghem werkte rond het thema oudergeweld en stuitte op verhalen van kinderen die oudergeweld pleegden ten gevolge van partnergeweld of kindermishandeling. Het gaat hier over een opeenstapeling van enorm veel frustratie, angst en stress. Als de emmer na verloop van tijd overloopt, dan plegen sommige kinderen oudergeweld. Ineens wordt het kind ook een dader van huishoudelijk geweld.

5. Het kind in coalitie met de pleger

In het onderzoek van Mak et al. (2012) waren er enkele moeders die aangaven dat hun kind ook agressief werd naar hen. De kinderen die hier over iets kwijt wilden, gaven aan dat dit kwam doordat ze met zoveel frustratie en angst zaten, dat ze soms niet wisten wat ze moesten doen. Als een gevolg daarvan durfden ze dan ook wel eens uithalen naar hun moeder.

2.2.5 Toepassing op de casus

In de gedragstrainingen zien wij enkel daders van situationeel partnergeweld. Sterker nog, daders van intiem terrorisme mogen zelfs niet aangemeld worden bij ons. De redenering daarbij is dat op de korte periode dat wij de daders in begeleiding hebben, we niet diep genoeg kunnen gaan om ook effectief iets te doen aan dat soort partnergeweld. Het situationeel partnergeweld zien wij wel in al zijn vormen, zoals we beschreven in dit hoofdstuk.

Een persoon staat nooit op zichzelf. Dat geldt ook voor de mensen die wij zien bij de gedragstrainingen. Eigenlijk zijn er veel onzichtbare stoelen tijdens onze groepsessies. Mensen die er niet fysiek bij zijn, maar die een cliënt wel meebrengt. Omdat deze belangrijke mensen bijdragen tot wie er voor ons zit. Onze cliënten worden steeds beïnvloed door hun gezin, de mensen waarvan ze houden en de mensen die ze dagelijks zien. We moeten hier oog voor hebben tijdens onze groepsessies.

Het is binnen onze werking ook de bedoeling om te gaan kijken naar het netwerk van de cliënt en na te gaan hoe dit netwerk de cliënt in zijn kracht kan zetten en hem of haar helpen om in de toekomst niet meer te grijpen naar geweld. Daarom was dit hoofdstuk ook belangrijk om te schrijven. Het gezin van de cliënt is namelijk deel van de meest dichte context. Als we meer weten

over hoe de dynamiek in een gezin kan lopen waar er sprake is van partnergeweld, dan kunnen we daar onze werking beter op gaan afstemmen. In de hoop dat het werk dat wij doen samen met de cliënt een positief effect heeft op niet enkel het individu, maar ook op het gezin van dat individu. Belangrijk om dit te kunnen zien in de gezinscontext om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de mogelijkheden en de kracht van de cliënt die voor ons zit.

2.2.6 Kritische bedenking

Het is een jammerlijk punt; er is nog te weinig onderzoek gebeurd als het gaat over de impact van partnergeweld op een volledig gezin. Er zijn verschillende onderzoeken die de relatie van een ouder en een kind gaan bekijken in tijden van partnergeweld. Ook zijn er verschillende theoretische kaders die ons meer vertellen over de oorzaak van partnergeweld en hoe de dynamiek tussen die twee partners dan loopt. Maar het hele gezin, het volledige plaatje, wordt nog te weinig in beeld gebracht. Dat is iets wat enorm opviel bij het schrijven van dit hoofdstuk.

Ook hebben we niet veel kunnen vertellen over de relatie van broers en zussen en hoe deze evolueert in tijd als er sprake is van partnergeweld. Dit is ook iets dat het Kenniscentrum Gezinswetenschappen van Odisee Hogeschool naar voor wil schuiven. Er wordt te weinig gekeken naar de dynamiek tussen broers en zussen (Emmery & Loosveldt, 2021).

2.2.7 Besluit

In dit tweede hoofdstuk hebben we geprobeerd partnergeweld te bekijken vanuit de ogen van het gezin.

Allereerst hebben we het gehad over de verschillende gezichten van partnergeweld. We maakten hierbij een onderscheid tussen intiem terrorisme en situationeel partnergeweld. We gaven mee hoe deze twee types eruitzien en hoe deze een ander effect kunnen hebben op het slachtoffer. Daarna zijn we dieper ingegaan op de verschillende patronen van partnergeweld. Hiervoor maakten we vooral gebruik van het schema gemaakt door Slootmaeckers en Migerode (2017). We maakten van deze patronen gebruik om een zo volledig mogelijk beeld mee te geven over hoe partnergeweld er juist kan uit zien. Als volgende hebben we het gehad over hoe het gewelddadig conflict tussen ouders een gezinsconflict kan worden. Hierbij bespraken we het systeemneurotische gezinsconflict en het karakterneurotische gezinsconflict. Beide conflicten pasten we toe op voorbeelden van partnergeweld gevonden in verschillende literatuur. We zijn daarna ook ingegaan op het effect van partnergeweld op de relatie tussen broers en zussen en welk effect deze relatie kan hebben op het individuele kind. Ten slotte hebben we ook de verschillende reacties die een kind kan uiten als hij

of zij het partnergeweld thuis meemaakt, behandelt. Hiervoor maakten we gebruik van de opdeling die Blow (2008) maakte.

2.3 Als ze later groot zijn – wat voor volwassenen worden de kinderen die getuige waren van partnergeweld?

“I don’t know what I’m doing wrong and what I’m not doing wrong because I operate according to feeling, imitation, and logic. I see how my parents were, and I know that many things were not right for me the way I felt inside, I know that it wasn’t good for me, then I don’t want to pass it on to my children, and I don’t want to teach them, and I try not to resemble my (parents) in all sort of things that they were examples of. On the other hand, I also don’t know what’s good ... I don’t know, I don’t have any tools, there is no one to lead me, to instruct me” (Baruch in Peled, & Perel, 2008)

2.3.1 Inleiding

In de twee voorgaande hoofdstukken gingen we al in op verschillende gevolgen van partnergeweld en hoe het een kind kan beïnvloeden op verschillende levensdomeinen. Maar dit is nog niet voldoende om een volledig antwoord te geven op de onderzoeksvragen van deze bachelorproef. Daarom gaan we in dit hoofdstuk dieper in op de gevolgen op langere termijn. Om de cirkel rond te maken willen we ook weergeven hoe deze kinderen in het leven staan als ze volwassen zijn. Welke effecten zien we bij een volwassene die op jonge leeftijd geweld heeft gezien tussen ouders? We willen enerzijds gaan kijken hoe ze hun hechting meedragen uit de kindertijd naar de volwassenheid. Anderzijds willen we ook gaan kijken hoe ze in hun eigen partnerrelaties staan. Wat heeft het begrip ‘intergenerationele overdracht’ te maken met kinderen die te maken hebben met partnergeweld? Dat gaan we bespreken in dit volgende hoofdstuk.

2.3.2 Hoe het kind de hechting meedraagt naar de volwassenheid

In het eerste hoofdstuk hadden we het al over de invloed op de kinderlijke hechting, onder de invloed van partnergeweld. We zagen dat als kinderen getuige zijn van dit geweld, dat dan bestempeld wordt al een trauma. Door dit trauma hebben zij een verhoogde kans op een gedesorganiseerde hechting. Ongeveer 75% van de kinderen die getuige waren van partnergeweld valt binnen de categorisering van deze gehechtheid. (Lünnemann et al., 2020). Maar hechting speelt niet enkel een rol in de kindertijd. Kinderen nemen hun hechting namelijk mee naar de volwassenheid.

Hierbij de vier stijlen in de kindertijd en welke naam ze krijgen eens het kind volwassen is geworden (Meurs, 2020a):

1. De vermijdende gehechtheid in de kindertijd evolueert naar een gereserveerde gehechtheid in de volwassenheid (type A)
2. De veilige gehechtheid in de kindertijd evolueert naar autonome gehechtheid in de volwassenheid (type B)
3. De angstig-ambivalente gehechtheid in de kindertijd evolueert naar een gepreoccupeerde gehechtheid in de volwassenheid (type C)
4. De gedesorganiseerde gehechtheid in de kindertijd evolueert naar een onverwerkte gehechtheid in de volwassenheid (type D)

Een gedesorganiseerde hechting in de kindertijd komt overeen met de onverwerkte gehechtheid in de volwassenheid. Dit heeft alles te maken met een traumatische ervaring of een groot verlies in de kindertijd. In de cursus 'Ontwikkelingspsychologie' die geschreven werd door professor Meurs voor Odisee Hogeschool (2020) kwam dit onderwerp van onverwerkte hechting uitvoerig aan bod. Deze cursus stelt ons in staat deze theorie te koppelen aan de onderzoeksvraag van deze bachelorproef.

Dit type gehechtheid wordt gekenmerkt door rauwe emotie, onrust en chaos. Door de ervaringen uit de kindertijd zijn de volwassenen er niet in geslaagd een gehechtheidstrategie aan te leren en eigen te maken. Dit maakt dat wanneer hun veiligheid in het gedrang komt (of ze dat gevoel hebben), deze volwassenen niet in staat zijn om onmiddellijk tot rust te komen.

Het gedrag dat ze stellen bij een moeilijke situatie wordt als onvoorspelbaar en wisselvallig omschreven. Net zoals de gedesorganiseerde hechting in de kindertijd schommelen deze volwassenen de hele tijd tussen het zoeken naar afstand of het zoeken van nabijheid. Als ze merken dat ze geen duidelijke oplossing vinden, dan zullen ze trachten zoveel mogelijk controle te houden. Deze drang naar controle ontstaat vanuit een paniek om opnieuw getraumatiseerd te worden. Dit is een fenomeen dat vaak gezien wordt als een persoon met een diepe onverwerkte gehechtheid in een romantische relatie treedt.

Er is echter wel hoop. Als de persoon greep krijgt over zijn trauma en hier aan kan werken (door een aantal relaties te doorlopen of hulp krijgt vanuit therapeutische hoek) dan kan het zo zijn dat de gehechtheid van deze persoon evolueert. Hier zijn twee verschillende opties mogelijk:

1. Als de sterke kanten van de persoon naar boven komen (bv. door therapie) dan kan de gehechtheid opgesplitst worden. Hierbij wordt gesteld dat personen in het dagelijks functioneren een ander type gehechtheid kunnen toegekend krijgen. Het deel dat wordt bestempeld als 'onverwerkt' wordt er dan bijgeplaatst als een supplementair deel.

2. Als mensen met een onverwerkte gehechtheid de kans krijgen om te werken rond hun trauma dan kunnen ze ook evolueren naar een andere gehechtheid. Ze kunnen namelijk, met de juiste begeleiding, hun sterktes leren kennen. Hieruit komt vaak dat deze mensen erg passioneel in het leven staan en begaan zijn met hun omgeving. Als ze deze kracht kunnen vastpakken en ontwikkelen dan kan hun gehechtheid verschuiven van deze onverwerkte gehechtheid (type D) naar een gehechtheid van type C en soms zelfs type B. Er komt een empathische dimensie in het gedrag, dat ontbreekt bij gehechtheid type D.

De profielen met een gedesorganiseerde hechting in de kindertijd en/of een onverwerkte hechting in de volwassenheid zijn de profielen die we het meeste zien in de klinische praktijk (Meurs, 2020b).

2.3.3 Een kindertijd gevuld met partnergeweld, wat zien we daar nog van in de volwassenheid?

2.3.3.1 Het verband tussen het zien van partnergeweld in de kindertijd en crimineel gedrag in de volwassenheid

Er zijn verschillende studies waarin een verband wordt gevonden tussen criminaliteit en getuige zijn van geweld in het gezin van herkomst. Getuige zijn van partnergeweld wordt door deze onderzoeken gecategoriseerd als een risicofactor of een voorspeller voor het plegen van een verscheidenheid aan delicten (Dijkstra et al., 2019). In een artikel van Van Schaik en Hermanns (2011) wordt er een onderzoek beschreven waar de relatie tussen geweldsdelicten en getuige zijn van partnergeweld in de kindertijd wordt bekeken. Uit dat onderzoek bleek dat er sterke verschillen zijn tussen misdadigers die geen partnergeweld hadden gezien in de kindertijd en misdadigers die dat wel hebben gezien. Het blijkt dat de daders die wel partnergeweld hebben gezien meer geweld gebruikten bij hun delict. De profielen uit het onderzoek waren bijvoorbeeld veroordeeld voor zware mishandelingen, (poging tot) moord en verkrachting. In het rapport van het Verwey-Jonker Instituut konden dezelfde conclusies terug (Dijkstra et al., 2019).

Mensen die een delict hebben gepleegd, vinden dit zelf een moeilijk gegeven. Ze geven namelijk aan dat zich niet alleen dader voelen maar ook een slachtoffer. Ze geven aan zich beschadigd te voelen door hun jeugd jaren. Deze personen geven ook aan dat ze nooit gepaste hulp hebben gekregen voor hun ervaringen. Dit geven ze ook aan als een belangrijke reden waarom ze in de wereld van criminaliteit terecht kwamen (Van Schaik & Hermanns, 2011).

2.3.3.2 *Zelf een partnerrelatie opbouwen na een kindertijd waar partnergeweld een rol speelde*

Het gezin waarin we zijn opgegroeid heeft een enorm effect op hoe we zelf in het leven staan. Het is daar dat we onze eerste waarden en normen aanleren. We kijken naar onze ouders en hoe zij naar de dingen kijken en daar steken wij wel het één en ander van op. Al die dingen die wij zien in ons gezin van herkomst nemen wij mee naar onze toekomstige partnerrelatie. Zelfs als dat gezin vroeger niet veilig was, wij nemen die zaken ook mee naar het gezin dat we later zelf opbouwen (Neyskens, 2021). Sommigen noemen het gezin van herkomst de rode draad in het leven. Het systeem waarin je vroeger jouw kinderen jaren hebt doorgebracht zegt heel veel over wie je nu bent als persoon (Praktijk de Liefde, 2020).

In de cursus 'Psychodynamiek van de partner- en gezinsrelatie' beschrijft Neyskens (2021) het gezin van herkomst als de primaire relatie. Daar zou je namelijk moeten zien en leren wat basisvertrouwen en gehechtheid is. Het is in de vroege kinderjaren dat men leert hoe we kunnen verbinden met andere mensen en dat nemen we mee in de rest van ons bestaan. Het gezin van herkomst zou het schoolvoorbeeld moeten zijn van hoe een persoon een stabiele relatie kan opbouwen. Dat wil ook zeggen dat als een persoon op jonge leeftijd wordt blootgesteld, dat ze worden verstoord in het leerproces. Als ze zaken zien thuis, zoals bijvoorbeeld partnergeweld, dan gaan ze dit ook meenemen naar toekomstige partnerrelaties. Het is namelijk zo dat de partnerproblemen worden overgenomen door de kinderen en dit gaan zien als een communicatiemiddel, in plaats van iets dat nefast is voor de relatie. Er wordt een blauwdruk gemaakt van een communicatiestijl waar agressie een rol in speelt.

We hadden het eerder in dit hoofdstuk al over gehechtheid in de volwassenheid. We zagen dat volwassenen die getuige waren van partnergeweld in de kindertijd een grotere kans hebben om een onverwerkte gehechtheid te creëren. De basis van deze gehechtheid ligt ook in het gezin van herkomst en of de centrale zorgfiguur in dat gezin al dan niet aanwezig was en of de relatie met die centrale zorgfiguur wel volledig veilig was. We zien dat als deze mensen in een partnerrelatie stappen de kans groter is dat ze in een 'rebound-relatie' terechtkomen (Meurs, 2020a). Een rebound relatie wordt in de literatuur beschreven als een relatie die wordt aangegaan met iemand, zonder dat eigenlijk de gevoelens vanuit de vorige relatie volledig verwerkt en/of opgelost zijn (Brumbaugh & Fraley, 2014). In het kader van iemand met een onverwerkte gehechtheid kan het ook anders bekeken worden. Iemand met deze gehechtheid wisselt vaak tussen afstand zoeken en nabijheid zoeken. Omdat ze niet weten welke strategie nu de beste is. Op een gegeven moment kan het zijn dat ze in een partnerrelatie zo in de war zijn, dat ze de ander gaan wegduwen. Dit doen ze uit angst om zichzelf te kwetsen, maar ook de ander te kwetsen. Maar als ze dan weer veranderen van strategie dan gaan ze net opnieuw contact zoeken met de andere en gaan ze

trachten de relatie nog een kans te geven of te herstellen. Op dat moment zijn ze op zoek naar de liefde en troost waar ze op dat moment nood aan hebben. Het risico bestaat er hierin dat de grens van de andere partner overschreden wordt en dat deze relatie permanent beschadigd wordt (Meurs, 2020a).

2.3.4 Intergenerationele overdracht

Het is een begrip dat al vanuit verschillende hoeken werd onderzocht. Kunnen zaken zoals de kans op echtscheiding, agressie, criminaliteit of gehechtheid worden doorgegeven van ouder op kind? Hoeveel waarheid schuilt er achter het bekende spreekwoord; 'De appel valt niet ver van de boom'? Wat wil dat dan zeggen voor kinderen die getuige zijn van partnergeweld?

Uit de literatuur blijkt dat het getuige zijn van partnergeweld op jonge leeftijd, vooral tijdens de kleutertijd en de lagere schooltijd, een grotere kans geeft om terecht te komen in een relatie waar huiselijk geweld een rol speelt (Harold & Sellers, 2018). Ook volgens een onderzoek van Steketee (2017) valt er iets te zeggen over de intergenerationele overdracht van partnergeweld. Zij stelt namelijk dat als er sprake is van geweld binnen het gezin van herkomst, dat de kans groot is dat dit van generatie op generatie wordt doorgegeven. Ook is er volgens haar een vergrote kans dat deze kinderen op latere leeftijd ook criminaliteit buitenshuis zullen plegen. Ze geeft hiervoor verschillende verklaringen, vanuit verschillende theorieën. Ze haalt argumenten uit onder andere de sociale leertheorie, de emotionele veiligheidstheorie en de traumatheorie.

2.3.4.1 Argumenten uit de sociale leertheorie

Vanuit de sociale leertheorie is er zekerheid dat geweld een intergenerationeel karakter heeft (Van der Knaap et al., 2010). Binnen deze theorie is er een belangrijk begrip dat centraal staat en dat is 'modellering'. Dit begrip betekent dat het kind bepaalde gedragingen zal gaan overnemen van de ouder of de centrale zorgfiguur. Dit wil dus zeggen dat als een kind ziet dat er geweld wordt gebruikt, dit kind dit ook zal gaan overnemen (Steketee, 2017).

In een onderzoek van Delsol en Margolin werd er op zoek gegaan naar een verband tussen de intergenerationele overdracht van geweld en agressie in een partnerrelatie. In het kader van dit onderzoek werd enkel gekeken naar mannelijke agressie ten opzichte van hun vrouw. Uit hun onderzoek blijkt dat er wel degelijk een verband is tussen getuige zijn van geweld tussen ouders en het latere partnergeweld in de eigen romantische relaties. Deze mannen zouden de ouder die vroeger gewelddadig was in het gezin hoger inschatten en een warmer gevoel toedragen dan mannen die geen pleger zijn van partnergeweld die ook getuige waren van geweld in het gezin van herkomst. De gewelddadige mannen herkennen zich ook meer in de pleger van partnergeweld in het gezin waar ze zijn opgegroeid.

In de sociale leertheorie kan er ook een verklaring gevonden worden voor het verband tussen geweld in het gezin van herkomst en het op latere leeftijd terechtkomen in de criminaliteit. We spreken hier vooral over gewelddadige delicten zoals bijvoorbeeld verkrachting (Dijkstra et al., 2019).

2.3.4.2 Argumenten vanuit de emotionele veiligheidstheorie

Deze theorie is een uitbreiding of een uitloper van de hechtingstheorie. Deze bespreken we eerder in dit hoofdstuk.

De emotionele veiligheidstheorie geeft meer uitleg over de emotionele reactie van kinderen als ze vaststellen dat er geweld gaande is thuis. Vanuit deze theorie kan men besluiten dat een kind nooit gewond raakt aan de gewelddadige situaties die thuis afspeelen. Het is juist het omgekeerde effect; er komt steeds sneller een stressreactie, deze wordt ook steeds intenser of heftiger en blijft ook langer hangen. Dit draagt bij aan hoe een kind na verloop van tijd in zichzelf kruipt uit angst en een poging om zichzelf te beschermen van deze stress. Dit fenomeen wordt ook wel de sensatiehypothese genoemd (Steketee, 2017).

De emotionele veiligheidstheorie stelt ook dat het meemaken van partnergeweld op jonge leeftijd een grote risicofactor is voor de ontwikkeling van het kind. Dit omdat het gevoel van veiligheid bij die kinderen wordt verstoort en ervoor zorgt dat ze minder houvast hebben in het latere leven. Dit verklaart ook waarom ze dan in een onveilige gehechtheid terechtkomen (Overbeek, 2016).

2.3.4.3 Argumenten vanuit de traumatheorie

Zoals we al eerder hebben besproken wordt het meemaken van partnergeweld gezien als een complex trauma. De theorie gaat ervan uit dat als een kind langdurig dit partnergeweld meemaakt, in welke vorm dan ook, dat het getraumatiseerd raakt. Dit trauma wordt getekend met gevoelens van onmacht en de indruk te hebben niet veilig te zijn. Daarbij aansluitend; deze kinderen weten niet waar ze met deze gevoelens naartoe moeten. Omdat hun veilige thuishaven ineens niet zo veilig meer lijkt te zijn, hebben ze het gevoel nergens naartoe te kunnen. Met als gevolg dat ze moeilijkheden ontwikkelen in verband met hun emotieregulatie. Hun emotionele reacties vervallen dan in extremen; ofwel reageren ze zeer heftig, ofwel heel vlak en bijna emotioneel (Steketee, 2017). Bij het trauma blijven deze kinderen vaak zitten met veel vragen waar ze helaas zelden tot nooit een antwoord op vinden.

2.3.5 Kunnen we deze gevolgen tegen houden? Kunnen we de cirkel doorbreken?

“De spontane beweging in ieder van ons is richting verbinding met de ander, gezondheid en levendigheid. Ongeacht hoe teruggetrokken en geïsoleerd we zijn geraakt, of hoe ernstig het trauma is dat we hebben ervaren. Op ons diepste niveau, net als een plant zich spontaan naar het zonlicht went, is in ieder van ons een impuls om ons te bewegen richting verbinding en helen.”-

Laurence Heller – Neuro Affective Relational Model (2021)

Als we kijken naar zaken zoals intergenerationele overdracht van geweld, dan is het soms moeilijk om nog hoopvol te blijven. Het klinkt bijna alsof alles al vast ligt en dat het kind dat opgroeit in een gezin waar geweld aanwezig is geen enkele schijn van kans heeft in het latere leven. Laat ons eens kijken of dit effectief zo is.

2.3.5.1 Verschil tussen langdurig partnergeweld en kortdurend partnergeweld

Uit het onderzoek van Lünemann et al. (2020) werd gevonden dat de gevolgen voor het kind in een gewelddadig gezin afhankelijk zijn van de duur van het partnergeweld. Hoe langer het geweld aanwezig is, hoe ernstiger de gevolgen. Zij besloten uit hun onderzoek dat het kind de beste kansen heeft om te herstellen, als het partnergeweld zo snel mogelijk stopt. Ze zijn dan ook gaan kijken wat het verschil is tussen kinderen die langdurig partnergeweld hebben gezien en kinderen die een kortere periode hebben meegemaakt. Voor de kinderen die langdurig getuige zijn van het partnergeweld spreken we over een periode van minimum zes jaar. Er is in dit onderzoek een belangrijk verschil gevonden in het welzijn van deze kinderen.

- Bij de kinderen waar er sprake is van langdurig partnergeweld laten hogere scores optekenen in verband met een posttraumatische stressstoornis.
- Kinderen die een kortere periode van partnergeweld hebben meegemaakt zien we minder angst- en woedeklachten.
- Bij langdurig partnergeweld zien we meer tekenen van emotionele onveiligheid. Ook lijken deze kinderen minder veilig gehecht.

Als we kijken naar de bevindingen van het onderzoek van Lünemann en collega's (2020), dan zien we dat we kinderen er enorm veel baat bij hebben dat het geweld zo snel mogelijk stopt. Maar dat is nog niet zo'n gemakkelijke opgave. Er zijn ondertussen al verschillende instanties waar personen die het slachtoffer zijn van partnergeweld terecht kunnen. Maar of het geweld dan ook effectief stopt, dat is dan nog maar de vraag...

2.3.5.2 *Effectieve hulpverlening om de cirkel van partnergeweld te doorbreken*

We vonden het ook belangrijk om stil te staan wat wij als hulpverleners kunnen doen. In de opleiding Gezinswetenschappen aan Odisee Hogeschool wordt aangereikt hoe we gezinnen kunnen ondersteunen bij moeilijke situaties. Daarom zijn we ook op zoek gegaan in de beschikbare literatuur naar welke hulpverlening effectief blijkt in de behandeling van kinderen die getuige waren van intrafamiliaal geweld in het gezin.

In de jeugdzorg in Nederland wordt er meer en meer ingezet op een intersectorale samenwerking wat betreft kinderen die uit een onveilige thuissituatie komen. Er wordt samengewerkt in een multidisciplinair team waar er actoren vanuit justitiële, medische en zorgsector aanwezig zijn. Zo zijn er verschillende initiatieven gecreëerd die deze aanpak hanteren om zo de hulpverlening voor deze kinderen te optimaliseren. Eén van die initiatieven is het behandelprogramma 'Veilig, sterk en verder', afgekort VSV. Dit programma biedt hulpverlening aan voor het gehele gezin waar er sprake is van partnergeweld. Er wordt dus met andere woorden gewerkt met zowel dader, slachtoffer en eventuele getuigen van het geweld. Dit programma kan zowel gevolgd worden door kinderen die slachtoffer zijn van kindermishandeling of als ze getuige waren van partnergeweld (Hamminckel et al., 2015). Bij dit behandelprogramma wordt er gebruik gemaakt van verschillende theorieën en methoden die wetenschappelijk onderbouwd zijn. Dit geldt zowel voor het traject van de dader, als dat van de slachtoffers en getuigen. De doelstelling van dit programma is de band tussen ouders en kind zo goed mogelijk te herstellen. Er moet een positieve evolutie zijn in de gevoelde veiligheid binnen het gezin. Ook is het de bedoeling dat de psychosomatische klachten afnemen. Het traject duurt ongeveer een jaar waarin er wekelijkse bijeenkomsten of gesprekken plaatsvinden (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 2019).

De effectiviteit van zulke programma's is ook al onderzocht. In een onderzoek van Overbeek et al. (2014) werd het interventieprogramma 'En nu ik...!' onder de loep genomen. Dit programma biedt een behandeling aan voor kinderen die getuige zijn van partnergeweld en hun ouders. Deze begeleiding loopt simultaan en elke groep wordt bijgestaan door verschillende professionals. Het doel van dit programma is om de gebeurtenissen die de kinderen hebben gezien te verwerken, zodat de kans op problemen in de verdere ontwikkeling verkleint. Dit programma is beschikbaar voor kinderen vanaf 7 jaar tot de leeftijd van maximaal 11 jaar (Stichting Blijf Groep, z.d.). In het onderzoek van Overbeek en collega's is er op zoek gegaan hoe effectief behandelingen zoals deze zijn en of ze effectief een positief effect hebben op de verwerking van traumatische gebeurtenissen bij kinderen. Ze hebben dit gedaan door ouders en kinderen die het 'En nu ik...!'-programma doorliepen te bevragen voor aanvang, tijdens het traject en na afronding. Uit het onderzoek bleek

dat de kinderen minder last hadden van trauma symptomen en gedragsproblemen na de afronding van het behandelingsprogramma (Overbeek et al., 2014).

Uit bovenstaande info kunnen we zien dat programma's waar er sprake is van een geïntegreerde dader- en slachtofferbehandeling een positief effect hebben op de kinderen die getuige waren van partnergeweld. Dit is een belangrijke bevinding voor ons als gezinswetenschappers. We kunnen de visies uit deze programma's gaan koppelen met de theorie die wordt aangereikt in de opleiding. Daar wordt er steeds verwacht om het gehele plaatje te gaan bekijken. Deze programma's en de effectiviteit ervan zet ons dan ook in onze kracht om aan dit elan verder te gaan.

2.3.6 Toepassing op de casus

We kunnen na het bekijken van dit hoofdstuk besluiten dat de kans wel reëel is dat de cliënten die wij zien in het kader van de gedragstrainingen, ook slachtoffer kunnen zijn van intrafamiliaal geweld. Dit door de argumenten die we in verschillende theorieën en onderzoeken zien die de intergenerationele overdracht van geweld bewijzen. Dit is iets waar we binnen onze werking zeer aandachtig voor moeten zijn. Het kan zo zijn dat er bij onze cliënten nog bepaalde onverwerkte trauma's aanwezig zijn. Er bestaat een risico dat oude wonden weer naar boven komen. Als we dit opmerken moeten we er ons ook bewust van zijn dat het programma van de gedragstrainingen niet genoeg kan aanbieden om te werken rond deze trauma's. Dit komt door de korte duur van de trainingen en ons mandaat als gedragstrainer.

Als gezinswetenschapper is het pijnlijk om bevindingen uit dit onderzoek naast het programma van de gedragstrainingen te leggen. Er is zo weinig tijd en er is vaak zoveel dat we kunnen aanpakken bij onze cliënten. Het feit dat we het ons hier ontbrekt aan tijd, mandaat en kader is een pijnlijke zaak. Hier moeten we ons bewust van zijn en we moeten steeds waken over de veiligheid van zowel onze cliënten die aanwezig zijn in de groepsessies, als voor onszelf als gedragstrainer.

2.3.7 Kritische bemerking

Als we kijken naar de bevindingen vanuit dit hoofdstuk is het vaak moeilijk om hier nog de grijze zone te zien. Zoals al werd aangehaald, soms lijkt het alsof een kind gedoemd is om te falen als het opgroeit in een gezin waar geweld aanwezig is. Er wordt vaak verwezen naar de klinische praktijk waarin deze kinderen terecht komen, maar we moeten ons ook bewust zijn van de kracht die ook aanwezig kan zijn in het netwerk of in het karakter van het kind.

Ook is het jammerlijk om te zien dat er in verschillende onderzoeken, zoals in dat van Delsol en Margolin (2004) er een nog een te enorme focus ligt op gewelddadige mannen. Dit terwijl de actualiteit ons toont dat mannen ook slachtoffer zijn van partnergeweld, maar dat dit een

onderwerp is waar nog een enorm taboe rond hangt. We hopen dan ook dat in de toekomst ook hier meer onderzoek naar kan gedaan worden.

2.3.8 Besluit

In dit laatste hoofdstuk van deze theoretische analyse zijn we op zoek gegaan naar hoe kinderen die getuige zijn van partnergeweld in het verdere leven staan als volwassenen. Ten eerste hebben we het gehad over de gehechtheid die wordt megedragen naar de volwassenheid. Daarna zijn we gaan kijken naar een link tussen getuige zijn van geweld in het gezin en het plegen van gewelddadige delicten in de volwassenheid. Vervolgens is er gekeken naar hoe deze volwassenen vervolgens zelf partnerrelaties beleven en welke problemen er kunnen opduiken ten gevolge van de gebeurtenissen uit het verleden. We hebben ook het begrip 'intergenerationele overdracht' in relatie gesteld tot het getuige zijn van partnergeweld in de vroege kinderjaren. We hebben hiervoor gekeken naar argumenten vanuit de sociale leertheorie, de emotionele veiligheidstheorie en de traumatheorie. Ten slotte hebben we het gehad over hulpverlening die ons kan helpen om de cirkel te doorbreken en kinderen na het zien van partnergeweld de beste kansen te kunnen geven om de ontwikkeling op een positieve manier verder te zetten.

Fase 3: Drie veranderingsgerichte strategieën

3.1 Inleiding

In dit volgende en laatste deel van deze bachelorproef is het de bedoeling dat we verschillende veranderingsvoorstellen meegeven. Deze staan in verbinding met het veranderingsdoel dat we in de eerste fase naar voor brachten. We streven naar het binnenbrengen van het gezinsperspectief. Dit is een standpunt dat wij zeer duidelijk gezien hebben in de opleiding gezinswetenschappen en we vinden het dan ook van groot belang dat dit perspectief een meer zichtbare plaats krijgt in onze samenleving, zeker als het gaat over partnergeweld. Ook werd duidelijk in de theoretische analyse hoe belangrijk dit gezinsperspectief is op de ontwikkeling van het kind en de verwachte toekomst als volwassene van dit kind.

We hadden het in de eerste fase ook over hoe het aanbod van de gedragstrainingen beter kan gemaakt worden, om zo de daders, de directe slachtoffers en de indirecte slachtoffers een meer gepaste hulpverlening te bieden. Dit is van groot belang om de cirkel van partnergeweld te doorbreken. We moeten dus op zoek gaan naar hoe dit aanbod op punt kan gesteld en dit verder kan evolueren naar iets kwalitatief en duurzaam.

We gaan deze veranderingsdoelen opstellen aan de hand van de verschillende ecologische systemen van Bronfenbrenner. Op de verschillende niveaus worden er verschillende voorstellen gedaan op korte termijn, middellange termijn en lange termijn.

3.2 Veranderingsdoelen op microniveau

Op dit niveau gaan we kijken wat Groep INTRO als organisatie kan veranderen om te kunnen streven naar het veranderingsdoel dat we voorop zetten.

3.2.1 Korte termijn

Op korte termijn kan Groep INTRO een standpunt innemen. Namelijk dat de organisatie het ook belangrijk vindt om het gezinsperspectief binnen te brengen bij de gedragstraining intrafamiliaal geweld. Dit kunnen ze doen door zo snel mogelijk rond de tafel te zitten met de verantwoordelijke teamleiders. Zodat zij op hun beurt de gedragstrainers kunnen aansturen om de cliënten op een andere manier te bevragen, die nodig is om het gezinsperspectief meer in kaart te brengen. Dit zal ervoor zorgen dat zowel de pleger, het directe slachtoffer en het indirecte slachtoffer een plaats krijgen binnen de begeleiding. De gedragstrainers kunnen dit al opnemen vanaf het eerste individuele kennismakingsgesprek met de pleger van het geweld. Ook tijdens het eerste gesprek

waarbij het systeem (vaak de partner) bij aanwezig is, is hiervoor een perfecte gelegenheid. Ze kunnen vragen stellen met betrekking tot de gezinssamenstelling, het welzijn van de kinderen, hoe het gezin functioneert... Ook kunnen ze aan de pleger (en aan het systeem) vragen om een inschatting te maken van de gevolgen op het hele gezin. Zo kunnen er ook samen met de pleger doelstellingen opgemaakt worden over hoe deze gezinskwesties kunnen aangepakt worden. Door deze zaken te gaan bevragen krijgen de gedragstrainers een beter zicht op het volledige plaatje. Zo kunnen ze dit meenemen in het vervolg van het traject. Zo kan de pleger van het geweld gestimuleerd worden om in te zien wat de exacte impact is van het gestelde gedrag op het hele gezin.

Dit kan het begin zijn van een belangrijke aanpassing die moet gebeuren binnen de werking die Groep INTRO aanbiedt. Het is een eerste stap in een belangrijke evolutie.

3.2.2 Middellange termijn

Op middellange termijn moet Groep INTRO als organisatie meer inzicht verwerven. Het moet duidelijk zijn wat zij als organisatie kunnen betekenen voor een volledig gezin. Want er liggen zeer veel mogelijkheden binnende organisatie. Ze bieden begeleiding aan op verschillende facetten van onze maatschappij. Via deze werkingen kunnen verschillende kwetsbare groepen in beweging gebracht worden.

Als we willen dat Groep INTRO meer inzicht krijgt in gezinsdynamiek en hoe ze hiermee kunnen omgaan, dan moeten ze op zoek gaan naar een organisatie of instelling die hen hierbij kan verder helpen. De ideale partner hierbij zou bijvoorbeeld Odisee Hogeschool zijn, met name de professionals uit de opleiding gezinswetenschappen. Zij weten als geen ander hoe een gezin in elkaar zit en hoe een gezin het best kan begeleid worden. Groep INTRO zou dus Odisee Hogeschool kunnen aanspreken en kijken of zij eventueel een aanbod kunnen aanbieden om ze de personeelsleden onder te dompelen in de wereld van het gezin.

We kunnen dit specifiek gaan doen voor de gedragstraining intrafamiliaal geweld. Odisee Hogeschool zou een vorming kunnen uitwerken voor de verantwoordelijke gedragstrainers van de sessies intrafamiliaal geweld. Hieronder wordt een voorbeeld getoond van de inhoud van zo'n vorming en welke onderwerpen hier dan zeker aan bod moeten komen. Dit is een vorming die na verloop van tijd zou kunnen opgenomen binnen het VTO beleid binnen Groep INTRO. VTO staat voor 'vorming, training en opleiding'. De doelstelling van dit beleid is om de medewerkers de kennis te verschaffen die zij nodig hebben om zich te wapenen tegen toekomstige uitdagingen (Verso, z.d.).

3.2.2.1 *Hoe een vorming rond partnergeweld voor Groep INTRO vanuit Odisee Hogeschool er zou kunnen uitzien*

Hierbij een voorbeeld van een vormingsprogramma voor de gedragstrainers inzake partnergeweld en de impact op het gezin. Er zijn hier natuurlijk verschillende mogelijkheden die passend en nuttig zouden zijn.

Vorming rond partnergeweld

***Voor de gedragstrainers van Groep INTRO vanuit Odisee Hogeschool (opleiding
Gezinswetenschappen)***

Voorafgaand aan de vorming (optioneel)

- Mogelijkheid om een casus door te sturen die betrekking heeft tot het thema.
- Deze casussen kunnen gebundeld worden en kunnen de basis geven voor het verloop van de vorming

Inleiding

- Korte introductie van de lesgever en de andere aanwezigen
- Programma van de dag meegeven
- Enkele praktische afspraken overlopen

Deel 1: Brainstorm rond de mogelijke gevolgen tijdens en na partnergeweld

- Een interactieve oefening waarbij de aanwezigen samen een brainstorm maken rond mogelijke gevolgen van partnergeweld
- Er wordt nog geen nadruk gelegd op de indirecte slachtoffers en/of het gezin
- Als de brainstorm klaar is, wordt deze besproken in groep en worden deze gecategoriseerd (bv. per actor, per levensdomein,...)

Deel 2: Welke gevolgen zijn nog niet genoemd? Is er gedacht aan het kind en/of het gezin?

- Bekijk welke gevolgen er nog niet aan bod zijn gekomen
- In hoeverre zijn er zaken genoemd die betrekking hebben tot het kind of het gezin? (indirecte slachtoffers)

Deel 3: Focus op het hele gezin

- Gevolgen voor het kind
 - Onveilige hechting bespreken en de gevolgen daarvan
 - Problemen op school
 - Moeilijkheden bij het opbouwen van sociale relaties
 - ...

Deel 4: Intergenerationele overdracht

- Hoofdboodschap: De kinderen van plegers intrafamiliaal geweld kunnen de volgende daders in de rij zijn
- Wat is intergenerationele overdracht?
- Intergenerationele overdracht van partnergeweld

Deel 5: De cirkel doorbreken

- Projecten uit Nederland voorstellen
 - 'En nu ik...!'
 - 'Veilig, sterk en verder'
 - Belang van deze projecten toelichten: simultane begeleiding van dader, directe slachtoffers en indirecte slachtoffers

3.2.3 Lange termijn

Op lange termijn zou Groep INTRO de mogelijkheden kunnen bekijken om een gezinswetenschapper aan te nemen binnen de organisatie. Met voorkeur in een coördinerende functie. Het is namelijk van cruciaal belang dat er in de organisatie iemand werkzaam is die expertise heeft rond gezinnen en gezinsgericht werken. Dit is nodig als we een duurzaam en kwalitatieve begeleiding willen voorzien waarbij aandacht is voor het gezinsperspectief. De opleiding gezinswetenschappen is namelijk uniek in Vlaanderen en dat wil zeggen dat deze ook een grote troef bevat, namelijk de expertise die zij dragen. Het is de enige opleiding die zoveel bijbrengt over het gehele gezin (VDAB, z.d.). Het lijkt dan ook de ideale aanvulling bij een organisatie zoals Groep INTRO, die in zoveel lagen van de maatschappij ondersteuning biedt.

Dit kan starten met één personeelslid, maar dit kan na verloop van tijd ook een aparte werking vormen binnen de organisatie. Deze kan bestaan uit een groep gezinswetenschappers die samen hun expertise beschikbaar stellen voor de personeelsleden van Groep INTRO. Op deze manier kunnen we het gezinsperspectief trachten binnen te brengen bij alle relevante werkingen. Bijkomend kunnen er vragen gesteld worden aan deze werknemers als er collega's uitdagende casussen hebben die betrekking hebben op het gezin van een cliënt. Er kunnen bijvoorbeeld gezinsgerichte supervisies georganiseerd worden waar er advies kan gegeven worden aan de casusbrengers. Ook bij het uitwerken van nieuwe projecten kan er gekeken worden naar de gezinswetenschappers. Zij kunnen de competenties vanuit de opleiding gebruiken om op deze nieuwe uitdagingen hun stempel te drukken.

3.3 Veranderingsvoorstellen op mesoniveau

Op mesoniveau worden er enkele voorstellingen gedaan die zich afspelen binnen de sociale kaart. Er wordt gekeken naar de verschillende mogelijkheden bij bestaande instanties en er wordt ook gekeken naar welke kansen er (nog) niet gegrepen worden.

3.3.1 Korte termijn

Als Groep INTRO zich zou willen verdiepen in het thema partnergeweld en de gevolgen daarvan op het gehele gezin dan kunnen ze beroep doen op enkele organisaties of instanties met een bepaalde expertise.

Op korte termijn kan er een verzoek tot intervisie opgemaakt worden. Binnen deze intervisie kan Groep INTRO in gesprek gaan met gespecialiseerde hulpverleners om zo meer te weten te komen over huiselijk geweld en de impact daarvan. Dit verzoek kan naar verschillende organisaties of instellingen gestuurd worden. Hieronder enkele organisaties of instanties die zeker zaken kunnen aanhalen die tijdens een intervisie zeer waardevol kunnen zijn (Slachtofferzorg, z.d.).

- Vertrouwenscentrum Kindermishandeling: expertise rond huiselijk geweld en het begeleiden van kinderen, jongeren en hun ouders.
- Kenniscentrum Gezinswetenschappen vanuit Odisee Hogeschool: expertise in alles wat met gezinnen te maken heeft.
- Awel: biedt hulpverlening voor kinderen en jongeren van 6 tot 25 jaar die met eender welke hulpvraag zitten.
- Slachtofferhulp vanuit het Centrum Algemeen Welzijnswerk: voorzien in psychologische begeleiding en kunnen ook gaan kijken of er een mogelijkheid is tot juridische bijstand

Dit kan een eerste stap zijn in een verdere verdieping van deze materie, die noodzakelijk is om een gepaste begeleiding uit te bouwen waarbij er oog is voor het gezin.

3.3.2 Middellange termijn

Een samenwerking tussen Groep INTRO en instellingen en organisaties die expertise hebben rond het gezinsperspectief zouden de gehele werking goed doen. Er kan namelijk rond de tafel gezeten worden om de verschillende visies bij elkaar te brengen. In het kader van partnergeweld worden hier twee mogelijke voorbeelden gegeven. Ten eerste het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling en ten tweede het Kenniscentrum Gezinswetenschappen vanuit Odisee Hogeschool. Als deze samenwerkingen tot stand zouden gebracht worden dan kan er een begeleiding uitgewerkt worden die het hele gezin waar het partnergeweld plaatsvindt ten goede zou komen.

3.3.2.1 Een samenwerking met het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling

Het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling (VK) is een organisatie die zich in eerste instantie toespitst op kinderen die thuis geweld meemaken. Maar het gaat eigenlijk over veel meer dan dat. Ook ouders kunnen terecht bij het VK als ze zich zorgen maken over hun eigen veiligheid en die van de kinderen (Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, z.d. -a). Zij hebben met andere woorden de gepaste ervaring om een gezinsgerichte stempel te drukken op het justitiële aanbod. Het is een mooie kans om deze twee werelden samen te brengen.

Een samenwerking tussen het VK en de gedragstrainers zou ook perfect aansluiten bij de missie en visie van het VK. Zij willen onder andere geweld binnen het gezin meer bespreekbaar maken en het taboe rond dit onderwerp doorbreken. Ook willen zij het geweld zo voorkomen in de toekomst (Vertrouwenscentrum Kindermishandeling, z.d. -b). In de theoretische analyse van deze bachelorproef hadden we het over intergenerationele overdracht van geweld. Het werd duidelijk dat de kinderen die vandaag getuige zijn van geweld een grotere kans hebben om de daders van morgen te zijn. Als we geweld binnen een gezin willen voorkomen dan moeten we beginnen bij de kinderen en bij het gezin in het algemeen.

Een voorbeeld van zo'n samenwerking is die uit 2017 tussen het VK en Kind & Gezin. In het kader van dat project werkte het VK een stappenplan uit voor kinderdagverblijven. Met dat stappenplan hebben de begeleiders een houvast in het geval ze zich zorgen maken over de veiligheid van een kind uit de opvang. Het stappenplan leert hen wat de stappen zijn die ze kunnen nemen en waar ze dan exact op moeten letten. Deze samenwerking zorgt ervoor dat er snel en adequaat actie kan ondernomen worden als begeleiders het gevoel hebben dat er iets niet klopt.

3.3.2.2 *Een samenwerking met het Kenniscentrum Gezinswetenschappen vanuit Odisee Hogeschool*

Als we het hebben over expertise in gezinnen en hoe deze functioneren, dan is er bijna geen beter kenniscentrum dan dat van de opleiding gezinswetenschappen. Zij doen praktijkgericht onderzoek naar het functioneren van gezinnen en hoe wij als hulpverleners deze gezinnen zo goed mogelijk kunnen ondersteunen en op weg helpen bij moeilijke situaties. Het team bestaat uit een tal van professoren die zichzelf hebben verdiept in (een aspect van) de gezinswetenschappen en dit gebruiken binnen het kenniscentrum (Odisee Hogeschool, z.d.).

Zoals besproken in de veranderingsdoelen op microniveau zouden professionals vanuit de opleiding gezinswetenschappen een vorming kunnen uitwerken voor de gedragstrainers van Groep INTRO die dan eventueel in het VTO-aanbod kan opgenomen worden. Als we dit bekijken op mesoniveau kunnen we dit absoluut nog meer gaan open trekken. Het Kenniscentrum Gezinswetenschappen zou kunnen instaan voor de begeleiding van de gedragstrainingen en hoe deze meer oog kunnen hebben voor het gehele gezin, in tegenstelling tot enkel de pleger van het geweld. Er zou een project kunnen opgestart worden tussen de gedragstrainers en het Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Hierbij worden niet enkel de gedragstrainers van Groep INTRO bedoeld, maar ook die van de twee partners uit het project. Deze zijn het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) en het Centrum Geestelijke Gezondheidszorg (CGG).

Op termijn zou het Kenniscentrum Gezinswetenschappen ook kunnen instaan voor de evaluatie van de gedragstrainingen. Zij kunnen praktijkonderzoek doen over bijvoorbeeld de afgeronde trajecten en in hoeverre er bij deze trajecten sprake is van recidive. Er kan ook onderzoek gedaan worden naar het welzijn van het hele gezin, zoals dat ook gebeurde in een onderzoek van Lünemann en collega's uit 2020. Dit onderzoek was een belangrijke bron voor de theoretische analyse. Door middel van gelijkaardige evaluaties en onderzoeken uit te voeren kunnen we de pijnpunten gaan detecteren om zo de begeleiding te herbekijken en zo nodig aan te passen.

Binnen de opleiding gezinswetenschappen zijn er docenten die actief zijn binnen het Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Hun expertise willen we in het kader van deze bachelorproef en de daarbij horende onderzoeksvraag naar voor schuiven. De studenten uit de opleiding hebben de kans gekregen om bij te leren van deze mensen en de expertise die ze leerden mee te nemen naar het werkveld.

Alexandre Reynders is docent binnen de opleiding gezinswetenschappen en is ook werkzaam binnen het Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Hij is doctor in de biomedische wetenschappen en hij behaalde een master in de sociologie (Kenniscentrum Gezinswetenschappen, z.d. -a). In de opleiding is hij verantwoordelijk voor onder andere de lessen 'Projectwerk'. Dit vak (dat verspreid is over verschillende jaren) leert de studenten hoe ze onderzoek kunnen doen in het werkveld. Er wordt besproken hoe deze data kan geïnterpreteerd worden en hoe deze kan gebruikt worden om veranderingsstrategieën uit te werken. Dit vak wordt gezien als de voorbereiding op het schrijven van een bachelorproef. Reynders zou zijn ervaring kunnen gebruiken om een onderzoeken uit te voeren die betrekking hebben tot partnergeweld in gezinsperspectief. Ook zou hij een belangrijke rol kunnen spelen in het evalueren van de gedragstrainingen op gezinsniveau.

Patrick Meurs behaalde een master in de familiale en seksuologische wetenschappen. Hij is lid van het Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Ook is hij doctor in de psychologie (Kenniscentrum Gezinswetenschappen, z.d.-b). Binnen de opleiding gezinswetenschappen is hij onder andere docent 'Ontwikkelingspsychologie'. Zijn cursusmateriaal gaf relevante informatie die gebruikt werd in de theoretische analyse van deze bachelorproef. Zijn kennis over de ontwikkeling van het kind is van groot belang als we het hebben over de gevolgen van partnergeweld op het gezin. Als we de belangrijke actoren iets willen bijbrengen over het gezinsperspectief op partnergeweld dan kan de expertise van Meurs niet ontbreken.

Anne Neyskens is klinisch psycholoog, gedragstherapeute en docent binnen de opleiding gezinswetenschappen (De Facto, z.d.). Zij is onder andere docent 'Psychodynamiek van de partner- en gezinsrelatie'. Ook haar cursusmateriaal was een belangrijke bron van informatie voor het schrijven van deze bachelorproef. Haar expertise rond de dynamiek van een gezin is van groot belang binnen het onderwerp partnergeweld. Zij kan begeleiders zeker de informatie over partners en gezinnen bijbrengen die nodig is om de gedragstrainingen tot een hoger niveau te tillen waarbij er aandacht is voor het gehele gezin.

3.3.3 Lange termijn

Op lange termijn moeten we een nieuwe manier vinden om gezinnen waar geweld plaatsvindt te begeleiden. Als we kijken naar het overzicht Slachtofferzorg dan vinden we hier geen enkele dienst terecht die specifiek vermeldt dat ze het volledige gezin begeleiden als er sprake is van huiselijk geweld. In de lijst vinden we verschillende instanties terug voor het slachtoffer zoals bijvoorbeeld Slachtofferhulp vanuit het Centrum Algemeen Welzijnswerk en het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. Maar een plaats waar je met het volledige gezin terecht kan, staat niet op de lijst (Slachtofferzorg, z.d.). Voor daders specifiek is ook een aanbod, de gedragstrainingen zijn daar

een voorbeeld van. Hierbij het is wel belangrijk om te vermelden dat de gedragstrainingen niet bedoeld zijn voor plegers die zich vrijwillig aanmelden. Zij moeten door hun justitieassistent doorgestuurd worden naar het aanbod. We spreken hier met andere woorden over verplichte hulpverlening.

In Vlaanderen lijkt er op het eerste zicht geen hulpverlening te bestaan waarbij dader, direct slachtoffer en indirect slachtoffer simultaan worden begeleid. Vanuit het perspectief van een gezinswetenschapper is dit een gemiste kans.

Als we gaan kijken naar Nederland dan is er wel een belangrijk verschil op te merken. Zij hebben namelijk wél zo'n aanbod waarbij alle actoren simultaan worden begeleid. Dit werd ook vermeld in de theoretische analyse van deze bachelorproef. De twee voorbeelden die hierbij werden gegeven waren 'Veilig, sterk en verder' en 'En nu ik...!'. Tijdens het onderzoek van Overbeek en collega's (2014) werd ook het belang en effectiviteit van deze projecten onderzocht. Een reden te meer om van deze voorbeelden te leren en ze ook op te starten in de Vlaamse (jeugd)zorg.

Deze nieuwe vorm van begeleiden zou een multidisciplinaire samenwerking kunnen zijn, net zoals in de projecten 'Veilig, sterk en verder' en 'En nu ik...!'. We kunnen hier expertise samenbrengen vanuit verschillende invalshoeken en verschillende opleidingen. Hieronder kan er een lijst teruggevonden worden met verschillende relevante opleidingen uit het sociaal-agogisch werk die een meerwaarde hebben in zo'n multidisciplinaire samenwerking.

- (Toegepaste) psychologie
- Sociaal/maatschappelijk werk
- Orthopedagogie
- Gezinswetenschappen
- Criminologie
- Ergotherapie

3.4 Veranderingsvoorstellen op macroniveau

Het aanbod van de gedragstrainingen is wettelijk vastgelegd. Daarom gaan we op macroniveau gaan kijken naar veranderingsdoelen die betrekking hebben tot de overheid en de geldende wetten.

3.4.1 Korte termijn

Als een justitieassistent een aanmelding doorstuurt voor de gedragstraining intrafamiliaal geweld dan zijn zij niet verplicht om info mee te geven rond de gezinssituatie van de betrokkene. Er wordt op dit moment enkel verwacht dat er een bespreking van de feiten wordt meegegeven en de context van die feiten. Het enige andere dat er moet doorgegeven worden is welke persoon de justitiabele mogelijks kan meenemen tijdens het systeemgesprek (meestal is dit de (ex-)partner). Aan de verantwoordelijke gedragstrainers wordt niet doorgegeven wat de gezinssituatie is. Er moet niet eens vermeld worden of de betrokkene kinderen heeft. Dat resulteert in het feit dat gedragstrainers soms pas tijdens het kennismakingsgesprek ontdekken dat er ook kinderen aanwezig zijn in het gezin en er dus ook kan gesproken worden over indirecte slachtoffers. Deze kinderen worden op deze manier bijna als bijzaak of detail behandeld.

Als we gedragstrainers de mogelijkheid willen geven om meer gezinsgericht te gaan werken dan moet dit ook gedragen worden doorheen het hele traject en door alle betrokken instanties. Dat geldt dus ook voor de aanmelding die wordt uitgevoerd door de justitieassistent. Er moet binnen het justitiële kader vastgelegd worden dat de justitieassistenten deze informatie moeten delen met de gedragstrainers. Dit moet aangestuurd worden door de verantwoordelijken van de justitiehuisen.

Als dit zou kunnen geïnstalleerd worden, kunnen de gedragstrainers een beter inschatting maken van de betrokkene en kunnen ze ook gerichtere vragen stellen tijdens het kennismakingsgesprek. Deze zullen toestaan het gezinsperspectief te gaan bevragen en dus zicht te krijgen op het gehele plaatje en de volledige context van de betrokkene.

3.4.2 Middellange termijn

Het huidige pakket van een gedragstraining is vastgelegd op 18 uur groepssessies en 5 uur individuele gesprekken. Dit geeft een totale som van 23 uur. Tijdens deze uren is het de bedoeling dat er een draaiboek wordt gevolgd met de onderwerpen die aan bod moeten komen. Maar de ervaring leert ons dat er tijd te kort is. Gedragstrainers raken vaak niet rond en er zijn bepaalde thema's die onbesproken blijven. Kortom, er is te weinig tijd.

Daarom is het wenselijk dat het verantwoordelijke departement van de Vlaamse overheid dit pakket zou uitbreiden. Zeker als we een meer gezinsgerichte weg willen inslaan. Dit zal het traject alleen maar ten goede komen. Er is meer tijd om dieper in te gaan bij bepaalde thema's en de kans is groter dat alle relevante thema's ook effectief aan bod komen. Om een vergelijking te maken met het 'Veilig, sterk en verder' project uit Nederland; een traject binnen dat traject duurt ongeveer één tot twee jaar. Er wordt gestart met wekelijkse afspraken maar na verloop van tijd kan er meer

tijd tussen de momenten zitten (Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie, 2019). Met andere woorden biedt dit project veel meer dan 23 uren. Daar moeten we ook naar streven bij de begeleiding van deze doelgroep bij ons. Dit zal bijdragen aan de kwaliteit en de duurzaamheid van het gehele traject.

Ook moet er bekeken worden of er ruimte kan gemaakt worden voor een nazorgtraject. Binnen het huidige kader van de gedragstrainingen vindt er na de laatste groepssessie een eindgesprek plaats met de betrokkene individueel en nadien een eindgesprek met het systeem. Er wordt een zelfevaluatie ingevuld die de betrokkene moet bezorgen aan zijn of haar justitieassistent. Van zodra betrokkene en het systeem vertrekken op het eindgesprek is het traject ook officieel afgerond en wordt er nadien geen contact meer opgenomen met betrokkene en/of het systeem. Als de gedragstrainers ook nazorg zouden aanbieden dan kan dit ook goed doen aan het gehele traject. Een goed nazorgtraject draagt namelijk bij aan de verwerking van schokkende gebeurtenissen en het helpt ook bij de betekenisgeving van bepaalde situaties (Lücker, 2013). We kunnen de plegers, de directe slachtoffers en de indirecte slachtoffers hierdoor nog beter ondersteunen.

3.4.3 Lange termijn

De gezinswetenschapper is nog veel te weinig aanwezig in het justitiële veld en het niveau van de overheid. Terwijl deze zoveel informatie kan aanbieden met betrekking op de gezinnen in de verschillende lagen van de maatschappij. Er werd aangeleerd hoe de noden en hulpvragen van de doelgroep moeten opgespoord worden. Ook dragen zij bij aan een gepaste interpretatie van deze informatie. Ook hebben zij antwoorden op deze hulpvragen. Ze kunnen beroep doen op de methodieken, theorieën en handvaten die werden aangereikt vanuit de opleiding. Deze kunnen zij actief gaan inzetten op macroniveau. Zo geven we gezinnen waar er huiselijk geweld aanwezig is een betere kans.

Bij het uitwerken van nieuwe wetten die betrekking hebben op het gezin is de bijdrage van een gezinswetenschapper zeer waardevol. Zij kunnen aan de overheid adviezen geven vanuit hun ervaringen in het werkveld en vanuit de expertise die zij meekregen vanuit de opleiding. Ook bij de evaluatie kunnen zij van belang zijn. Bijvoorbeeld het Kenniscentrum Gezinswetenschappen kan praktijkgericht onderzoek doen naar de impact van verschillende wetten op gezinnen uit onze samenleving. Zij kunnen op deze manier de overheid adviseren hoe ze de wetten eventueel kunnen aanpassen, zodat er de geldende wetten zoveel mogelijk kunnen betekenen voor gezinnen.

Ook in het uitwerken van nieuwe gezinsprojecten vanuit de overheid kan de gezinswetenschapper als expert naar voren treden. Ook hierbij kunnen zij hun inschatting bieden over wat zij denken dat

passend is bij een hedendaags gezin en waar zij nood aan hebben. Ook hier kunnen zij aansluitend bijstaan in de evaluatie van verschillende projecten.

Als de gezinswetenschapper meer op dit niveau zou kunnen meedraaien, dan zou dit mogelijks een positief effect kunnen hebben op het maatschappelijk probleem dat hangt rond huiselijk geweld. Namelijk de intergenerationele overdracht. We moeten goed beseffen dat de kinderen die thuis geweld zien de kinderen van de toekomst zijn. Zij zijn de volgende in rij. De jonge getuigen van vandaag kunnen mogelijks de daders van morgen zijn. Op macroniveau kunnen we hierop participeren en dit zoveel mogelijk voorkomen door een gepast beleid voor deze kinderen en jongeren uit te werken. Dit beleid wordt pas naar een hoger niveau getild als er ook een expert meezit aan de tafel die weet waar gezinnen mee bezig zijn.

Algemeen besluit

In deze bachelorproef zijn we op zoek gegaan naar meer inzicht rond het thema partnergeweld. Met name de invloed dat het geweld heeft op de ontwikkeling van het indirecte slachtoffer, namelijk de aanwezige kinderen. Ook wilden we kijken wat partnergeweld nu doet met de relatie tussen de ouder en het kind. Deze thema's werden vervat in volgende onderzoeksvragen:

- **Welke gevolgen zien we bij de ouder-kind relatie als er sprake is van partnergeweld in het gezin?**
- **Wat is het effect op de socio-emotionele ontwikkeling van kinderen, in een gezin waar er sprake is van partnergeweld?**

Door middel van een theoretische analyse werden inzichten gevonden die antwoord konden bieden op deze vragen. Ten eerste werd de kwestie bekeken vanuit een ontwikkelingspsychologische invalshoek. We hadden het over het effect van partnergeweld op de hechting van het kind en welk effect dat dan heeft op het kind en de omgeving waarin het kind opgroeit. We zagen dat kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld meer last hebben van een gedesorganiseerde gehechtheid. Vervolgens werd internaliserend en externaliserend probleemgedrag besproken. Deze soorten probleemgedrag wordt vaker opgemerkt bij kinderen die getuige zijn van partnergeweld. Binnen deze context werd ook emotionele (on)veiligheid besproken. Uit onderzoek bleek namelijk dat kinderen die geweld zien thuis meer last hebben van emotionele onveiligheid. Als een kind zich emotioneel onveilig voelt dan raakt het de controle kwijt en weet hij niet wat de gepaste reactie is om hiermee om te gaan. Ook bespraken we de waarneembare moeilijkheden in het slaapgedrag van deze kinderen en ook op school hebben ze vaker moeilijkheden. Ten tweede hebben we de onderzoeksvragen bekeken vanuit de invalshoek die draait rond het belang van het hele gezin. Belangrijk hierbij was dat een gezin dynamisch is van aard en dat deze kan beïnvloed worden door ingrijpende gebeurtenissen, zoals bijvoorbeeld partnergeweld. We hadden het binnen deze invalshoek over de verschillende gezichten van partnergeweld. We spraken over het verschil tussen situationeel geweld, intiem terrorisme en gewelddadig verzet. Deze drie soorten partnergeweld worden op verschillende manieren geuit. We zijn aansluitend dieper ingegaan op situationeel partnergeweld. We hadden het over de verschillende dynamieken en patronen die gezien worden bij deze soort van geweld. We deden hiervoor beroep op het schema dat in 2017 werd gemaakt door Sloopmaeckers en Migerode. Dit schema is gebaseerd op aanklappen en terugtrekken en hoeverre dat een gewelddadige uitkomst kan geven. Binnen dit schema zagen we vier verschillende dynamieken. We hadden het binnen deze invalshoek ook over hoe deze verschillende soorten van partnergeweld hun effect uitoefenen op het gezin. We hadden het over de steeds herkenbare

evolutie. Namelijk een individueel probleem dat een conflict tussen partners wordt en na verloop van tijd een gezinsconflict wordt. We maakten een onderscheid tussen het systeemneurotische en het karakterneurotische gezinsconflict. Bij deze gezinsgerichte analyse hadden we het ook over relatie tussen siblings en hoe deze onder druk komt te staan als deze kinderen opgroeien binnen een context van partnergeweld. Vervolgens hadden we het over de mogelijke reactie die een kind kan stellen als hij getuige is van partnergeweld. We maakten een verdeling tussen het helpende kind, het lastige kind, het kind dat zich terugtrekt, het kind in coalitie met het slachtoffer en het kind in coalitie met de pleger. Ten slotte wilden we de cirkel rond maken en zijn we gaan kijken wat voor soort volwassenen die kinderen worden die getuige zijn van partnergeweld. We hadden het ten eerste over hoe het kind de gehechtheid, die aan bod kwam in de eerste invalshoek, meedraagt naar de volwassenheid en hoe dit dan geuit wordt. We keken nadien naar het verband dat we kunnen zien tussen kinderen die partnergeweld zagen in de kindertijd en in de volwassenheid zelf in de criminaliteit terechtkwamen. We zagen dat deze kinderen een grotere kans hebben om gewelddadige delicten te plegen. Ook gingen we op zoek naar hoe het indirecte slachtoffer op latere leeftijd zelf een partnerrelatie gaat opbouwen. We hadden het over hoe het gezin van herkomst de blauwdruk legt voor het latere gezinsleven van de getuige van partnergeweld. We hadden het aansluitend over intergenerationele overdracht van huiselijk geweld. We hebben hiervoor argumenten gehaald uit verschillende theorieën. Ten eerste de sociale leertheorie, ten tweede in de emotionele veiligheidstheorie en ten slotte vanuit de traumatheorie. Om deze invalshoek af te sluiten zijn we gaan kijken naar hoe we deze cirkel kunnen doorbreken en hoe we de kinderen een betere kans kunnen geven. Om zo te vermijden dat ze later minder snel naar geweld zullen grijpen. We hadden het hier over het verschil tussen kortdurend en langdurig partnergeweld. We zagen dat hoe langer het partnergeweld in de kindertijd aanhoudt, hoe moeilijker het is om de kinderen daarna nog bij te sturen en de negatieve gevolgen zo klein mogelijk te houden. Daarna hadden we het over twee effectieve hulpverleningsprojecten uit Nederland die dader, slachtoffer en getuigen van huiselijk geweld simultaan begeleiden. Deze projecten zijn 'Veilig, sterk en verder' en 'En nu ik...!'.

In het laatste deel van deze bachelorproef stelden we enkele veranderingsvoorstellen voor om dit probleem beter aan te pakken. We hebben dit gedaan voor micro-, meso-, en macroniveau. Voor elk van deze niveaus gaven we ook een voorstel op korte termijn, middellange termijn en lange termijn. Op microniveau bekeken we hoe Groep INTRO en de medewerkers een meer gezinsgerichte aanpak kunnen hanteren bij het begeleiden van plegers van intrafamiliaal geweld. Hier kwamen zaken zoals het anders bevragen van de cliënten, het volgen van relevante vormingen en het aanwerven van een gezinswetenschapper in een coördinerende functie. Op mesoniveau

hadden we het over bepaalde samenwerkingsverbanden die Groep INTRO zou kunnen opstarten met andere instellingen en organisaties die kunnen helpen om het gezin meer in beeld te brengen bij partnergeweld. We hadden het hier over een verzoek tot intervisie met andere organisaties, een formele samenwerking met het Vertrouwenscentrum Kindermishandeling en/of het Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Ook hadden we het over een nood aan een multidisciplinaire hulpverlening voor de gezinnen waar huiselijk geweld plaatsvindt. Op macroniveau bekeken we hoe de overheid en justitie ook hun steentje kunnen bijdragen. We hadden het over het belang van de justitieassistenten, hoe het pakket van de gedragstrainingen zwaarder moeten gemaakt worden en hoe ook op dit niveau plaats moet zijn voor een gezinswetenschapper die kan adviseren en bijsturen.

Literatuurlijst

- 1712 > *Wat is geweld > Partnergeweld en stalking*. (z.d.). 1712. Geraadpleegd op 7 januari 2022, van <https://1712.be/wat-is-geweld/partnergeweld-en-stalking>
- Blow, H. (2021, 20 april). *De vele gezichten van partnergeweld*. Fokus Online. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://www.fokus-online.be/lifestyle/vrouwen/de-vele-gezichten-van-partnergeweld/>
- Brumbaugh, C. C., & Fraley, R. C. (2014). Too fast, too soon? An empirical investigation into rebound relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 32(1), 99–118. <https://doi.org/10.1177/0265407514525086>
- Centrum voor Hechting en Trauma, & Heller, L. (2021, 12 juli). *Hechting en Trauma*. Centrum voor Hechting en Trauma. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://centrumvoorhechtingentrauma.nl/hechting-en-trauma/>
- De Cnodder, B. (2016, december). *Hechting of hechtenis*. Research Gate. Geraadpleegd op 2022–04-29, van https://www.researchgate.net/publication/315492077_Hechting_of_hechtenis
- De Facto. (z.d.). *De Facto - Anne Neyskens, klinisch psycholoog, gedragstherapeut*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.de-facto.be/page.asp?pageid=63>
- De Wolff, M., Wilderman, I., & TNO Child Health. (2020). *Richtlijnen problematische gehechtheid voor jeugdhulp en jeugdbescherming*.
- Delsol, U., & Margolin, G. (2004). The role of family-of-origin violence in men's marital violence perpetration. *Clinical Psychology Review*, 24(1), 99–122.
- Departement Kanselarijen Buitenlandse Zaken. (2021). *Huishoudtypes*. Geraadpleegd op 1 februari 2022, van <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/huishoudtypes>
- Develtere, L. (2021, 30 juni). *Hilde Van Mieghem: 'Oudermishandeling is het taboe der taboes'*. Sociaal.Net. Geraadpleegd op 14 mei 2022, van <https://sociaal.net/verhaal/hilde-van-mieghem-oudermishandeling-als-je-eens-wist/>

- Dijkstra, S., Lünemann, M., Boer, A., Lünemann, K., & Moors, H. (2019). *Huiselijk geweld en geweld in de publieke ruimte*. Verwey-Jonker Instituut.
<https://repository.wodc.nl/handle/20.500.12832/2407>
- Emmery, K., & Loosveldt, G. (2021, 28 september). *Broers en zussen, een match voor het leven?* Sociaal.Net. Geraadpleegd op 14 mei 2022, van <https://sociaal.net/boek/broers-en-zussen-een-match-voor-het-leven/>
- Federale Politie - DGR/DRI/BIPOL. (2021). *Politiële Criminaliteitsstatistieken België 2000 - 1e semester 2021*.
https://www.stat.policefederale.be/assets/pdf/crimestat/nationaal/rapport_2021_trim2_nat_belgie_nl.pdf
- Getuige van partnergeweld*. (z.d.). Augeo Foundation. Geraadpleegd op 7 januari 2022, van <https://www.augeo.nl/nl-nl/kindermishandeling/getuige-van-partnergeweld/>
- Groen, M., & Van Lawick, J. (2020). *Intieme oorlog* (8ste editie). Uitgeverij Van Genneep.
- Groenen, A. (2021, 1 december). *Intieme terreur in relaties: 'Ik mocht nooit alleen naar de supermarkt'*. Sociaal.Net. Geraadpleegd op 14 mei 2022, van <https://sociaal.net/achtergrond/intieme-terreur-in-relaties/>
- Groep INTRO. (z.d.). *Groep INTRO - Home*. Geraadpleegd op 21 mei 2022, van <https://www.groepintro.be/nl/>
- Hammink, A., Cobussen, M., Van Ruiten-Verkuijl, S., Van Arum, S., Visser, M., De Graaf, I., & Van de Mheen, D. (2015). Veiligheid van kinderen boven alles. *Kind & Adolescent Praktijk*, 3, 28–34. <https://doi.org/10.1007/s12454-015-0031-6>
- Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual Research Review: Interparental conflict and youth psychopathology: an evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 374–402. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12893>

- Hebbrecht, M. (2016, 10 juli). *Empathie: van neurobiologie tot psychodynamiek | Broeders van Liefde*. Broeders van Liefde. Geraadpleegd op 7 mei 2022, van <https://broedersvanliefde.be/artikel/empathie-van-neurobiologie-tot-psychodynamiek>
- Hellemans, S. (2015). Het welzijn van slachtoffers van partnergeweld. *Systeemtherapie*, 27(1), 6–19.
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283–294. <https://doi.org/10.2307/353683>
- Johnson, S. M. (2004). *The Practice of Emotionally Focused Therapy* (Vol. 2). Brunner-Routledge.
- Kenniscentrum Gezinswetenschappen. (z.d.-a). *Alexandre Reynders | Kenniscentrum Gezinswetenschappen*. Odisee Hogeschool - Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.kcgezinswetenschappen.be/nl/medewerkers/alexandre-reynders>
- Kenniscentrum Gezinswetenschappen. (z.d.-b). *Patrick Meurs | Kenniscentrum Gezinswetenschappen*. Odisee Hogeschool - Kenniscentrum Gezinswetenschappen. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.kcgezinswetenschappen.be/nl/medewerkers/patrick-meurs>
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie. (2019, 29 maart). *Veilig, sterk en verder*. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://www.kenniscentrum-kjp.nl/professionals/behandelmethoden/veilig-sterk-verder/>
- Kind & Gezin & Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. (2017). *Stappenplan voor Kinderdagverblijven: aanpak van verontrusting en vroegdetectie van kindermishandeling*. <https://www.vertrouwenscentrum-kindermishandeling.be/wp-content/uploads/2022/03/2017.05.10-Webversie-Stappenplan-Vlaanderen-1.pdf>
- Leroy, B. (2021). *Systeemtherapie*. Odisee Hogeschool.

- Lücker, P. P. (2013). Het belang van goede nazorg bij schokkende gebeurtenissen. *Justitiële verkenningen*, 39(3), 41–51.
https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/773/jv1303-volledige-tekst_tcm28-77207.pdf?sequence=2&isAllowed=y#page=41
- Luijk, P. C. M., Beijers, R., & Van Rosmalen, L. (2020). Slaapproblemen bij jonge kinderen: Een pleidooi voor een breder spectrum aan interventies. *Nederlands tijdschrift voor geneeskunde*.
<https://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:repository.ubn.ru.nl:2066%2F217497>
- Lünnemann, M. K. M., Steketee, M. J., & Tierolf, B. (2020, 19 juni). *Wat als geweld niet stopt?* Verwey-Jonker Instituut. Geraadpleegd op 10 april 2022, van <https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/wat-als-het-geweld-niet-stopt-een-longitudinale-studie-naar-de-langere-termijn-gevolgen-van-partnergeweld-en-kindermishandeling-voor-kinderen/>
- Mak, J., Steketee, M., & Van der Schuur, W. (2012). *Moeders en hun kinderen over partnergeweld*. Verwey-Jonker Instituut. https://www.expo.be/sites/default/files/atoms/files/moeders-en-hun-kinderen-over-partnergeweld_8865_web.pdf
- Meldcode.nu partnergeweld*. (2017, 26 januari). Meldcode.nu. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://www.meldcode.nu/partnergeweld/>
- Meurs, P. (2020a). *Ontwikkelingspsychopathologie en ouderbegeleiding*. Odisee Hogeschool.
- Meurs, P. (2020b). *Ontwikkelingspsychologie*. Odisee Hogeschool.
- Neyskens, A. (2021). *Psychodynamiek van de partner- en gezinsrelatie*. Odisee Hogeschool.
- Odisee Hogeschool. (z.d.). *Kenniscentrum Gezinswetenschappen*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van https://www.odisee.be/kenniscentrum-gezinswetenschappen?gclid=CjwKCAjw4ayUBhA4EiwATWyBrhYAazDK3FoE2rYGC7-1guwExrElCEJcuSpQZWQSKH4OXsvxIPsz5BoCiXcQAvD_BwE
- Overbeek, M. (2016). *Hulpverlening voor kinderen na partnergeweld*. Uitgeverij SWP Amsterdam.
<https://data.swpportal.com/upload/books/files/pdf.php?hash=5d1981e33fa745e42be9d>

a2f0bacf5bd&filename=hulpverlening-voor-kinderen-na-partnergeweld_inkijkexemplaar.pdf

Overbeek, M. M., De Schipper, J. C., Lamers-Winkelmann, F., & Schuengel, C. (2014). Risk factors as moderators of recovery during and after interventions for children exposed to interparental violence. *American Journal of Orthopsychiatry*, *84*(3), 295–306.

<https://doi.org/10.1037/ort0000007>

Perel, & Peled. (2008). The Fathering of Violent Men: Constriction and Yearning. *Violence against women*.

Platinck, S., & Uzieblo, K. (2021, 28 september). *Geweld tussen broers en zussen: het onzichtbare leed*. Sociaal.Net. Geraadpleegd op 14 mei 2022, van

<https://sociaal.net/achtergrond/siblinggeweld-geweld-tussen-broers-en-zussen/>

Praktijk de Liefde. (2020, 15 mei). *Het gezin van herkomst. Hoe kijk je terug?* Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://www.praktijkdeliefde.com/gezin-van-herkomst/?cn-reloaded=1>

Slaapcentrum Hengelo (ZGT). (2022). *Slaapproblemen bij kinderen 18 maanden - 6 jaar*. ZGT.

Geraadpleegd op 8 mei 2022, van <https://www.zgt.nl/aandoening-en-behandeling/onze-specialismen/neurologie/kinderslaapcentrum/slaapproblemen-bij-kinderen/>

Slachtofferzorg. (z.d.). *Waar kan je terecht? | Slachtofferzorg*. Vlaanderen.be - Departement Welzijn Volksgezondheid en Gezin. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van

<https://www.slachtofferzorg.be/waar-kan-je-terecht>

Slootmaeckers, J., & Migerode, L. (2017a). *Geweldvormen in negatieve interactiecycli* [Schema]. *Systeemtherapie*.

https://www.tijdschriftsysteemtherapie.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/ST-29-1-2/Patronen-van-partnergeweld

Slootmaeckers, J., & Migerode, L. (2017b). Patronen van partnergeweld. *Systeemtherapie*, *29*(1),

6–23. https://www.tijdschriftsysteemtherapie.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/ST-29-1-2/Patronen-van-partnergeweld

- Steketee, M. J. (2017, 13 oktober). *De olifant in de (kinder)kamer*. Verwey-Jonker Instituut.
Geraadpleegd op 10 april 2022, van <https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/de-olifant-in-de-kinder-kamer-2.pdf>
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (2008). *Aan de slag! Werken rond partnergeweld binnen de context van een CAW*.
- Stichting Blijf Groep. (z.d.). *En nu ik. . .!* Blijf Groep. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://www.blijfgroep.nl/artikelen/en-nu-ik/>
- Stichting Perspektief. (2021a, juli 26). *Intiem terrorisme zo snel mogelijk stoppen? Perspektief helpt je hierbij!* Perspektief. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://www.perspektief.nl/intiem-terrorisme/>
- Stichting Perspektief. (2021b, juli 26). *Situationeel koppelgeweld stoppen? Perspektief helpt je daarbij!* Perspektief. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://www.perspektief.nl/situationeel-koppelgeweld/>
- Ter Heide, J. J., Kleber, R., & Mooren, T. (2014). Complex trauma en complexe PTSS. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, 40(5), 347–359. <https://doi.org/10.1007/s12485-014-0051-y>
- UGent. (2020, 13 mei). *Eén op vier is slachtoffer van agressie tijdens eerste fase lockdown in België*. Universiteit Gent. Geraadpleegd op 1 maart 2022, van <https://www.ugent.be/nl/actueel/archief-corona/een-op-vier-is-slachtoffer-van-agressie-tijdens-eerste-fase-lockdown-in-belgie.htm>
- Van Braeckel, L. (2021, 24 september). *1712: meer oproepen door corona*. Weliswaar.
Geraadpleegd op 1 maart 2022, van <https://www.weliswaar.be/1712>
- Van Britsom, R., & Vanhoof, J. (2021). *Gedragstraining - Intrafamiliaal geweld*. Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Van der Knaap, L. M., El Idrissi, F., & Bogaerts, S. (2010). *Daders van huiselijk geweld*. Boom Juridische uitgevers. <https://www.wodc.nl>

- Van Dijken, S. (2022, 22 februari). *John Bowlby | Biography, Attachment Theory, & Facts*. Encyclopedia Britannica. Geraadpleegd op 20 april 2022, van <https://www.britannica.com/biography/John-Bowlby>
- Van Eldik, N., & Pillen, S. (2020). Slaapproblemen bij kinderen en jeugdigen. *Slaapstoornissen in de psychiatrie*, 469–497. https://doi.org/10.1007/978-90-368-2524-5_20
- Van Schaik, N., & Hermanns, J. (2011). Van getuige naar dader? *Sozio*, 102, 26–31. https://www.researchgate.net/publication/324866294_Van_getuige_naar_dader_Onderzoek_gewelddelinquenten_die_als_kind_getuige_waren_van_huiselijk_geweld
- Vandermeeren, R., & Schoofs, H. (2018, 3 december). *Mentaliseren Bevorderende Therapie in Asster | Broeders van Liefde*. Broeders van Liefde. Geraadpleegd op 20 april 2022, van <https://broedersvanliefde.be/artikel/mentaliseren-bevorderende-therapie-asster#:~:text=Mentaliseren%20is%20een%20vorm%20van,Fonagy%2C%202011%20en%202016>.
- Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2018). *Vitamines voor groei* (3de editie). Acco.
- VDAB. (z.d.). *Bachelor in de Gezinswetenschappen | VDAB*. Geraadpleegd op 22 mei 2022, van https://www.vdab.be/opleidingen/aanbod/O-AMI-E03816/Bachelor_in_de_Gezinswetenschappen
- Verdult, R. (2005). Hechting: Risico of bescherming? *Huisarts Nu*, 34(2), 70–78. https://www.domusmedica.be/sites/default/files/H34_2_Hechting.pdf
- Verso. (z.d.). *Een opleidingsplan opstellen*. Geraadpleegd op 21 mei 2022, van <https://verso-net.be/themas/hrwijs/hrwijs-detail/2019/08/13/Een-opleidingsplan-opstellen>
- Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. (z.d.-a). *Vertrouwenscentrum Kindermishandeling*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.vertrouwenscentrum-kindermishandeling.be/>
- Vertrouwenscentrum Kindermishandeling. (z.d.-b). *Voor hulpverleners*. Geraadpleegd op 23 mei 2022, van <https://www.vertrouwenscentrum-kindermishandeling.be/voor-hulpverleners/>

- Verwijs, L. M., & Lünemann, K. D. (2012). *Partnergeweld: Achtergrond en risicofactoren*. Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/doc/vitaliteit/7154_Partnergeweld_POD_web.pdf
- Vissers, I. & Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool. (2014, juli). *Mannen over hun vaderschap na partnergeweld*.
- VZW Zijn. (z.d.). *vzwzijn.be » Enkele cijfers*. VZW Zijn. Geraadpleegd op 7 januari 2022, van <https://www.vzwzijn.be/wat-is-geweld/enkele-cijfers>